

Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України

ПРОГРАМА

Українська мова

для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання

(5-9 класи)

Київ – 2012

Пояснювальна записка

Програму з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання розроблено на основі Закону України "Про загальну середню освіту" й нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), який ґрунтується на засадах компетентнісного, когнітивно-комунікативного, особистісно зорієнтованого й діяльнісного підходів до навчання, що зумовлює чітке визначення результативного складника засвоєння змісту базової й повної загальної середньої освіти.

Компетентність сьогодні вважається передумовою успішної самореалізації випускника в суспільстві й передумовою розвитку самого суспільства, адже компетентнісний підхід передбачає активну участь школярів у процесі навчання, зокрема, широке використання самостійної роботи, а також роботу в парах, невеликих групах, проектну діяльність, тобто спрямування освітнього процесу на формування й розвиток *ключових і предметних компетентностей* особистості.

Навчальний предмет «Українська мова» посідає особливе місце серед шкільних предметів, бо є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання, а отже, і потребує рішучішого переорієнтування процесу оволодіння учнями знаннями про мову й формування мовних, мовленнєвих умінь і навичок до повноцінного засвоєння всіх ліній змісту мовної освіти, визначених Державним стандартом, – мовленнєвої, мовної, соціокультурної і діяльнісної (стратегічної). Саме ці лінії формують **комунікативну компетентність** особистості, сприяють розвитку національної самосвідомості, патріотичному, морально-етичному та естетичному вихованню учнів. Відповідно до цього в 5-9-х класах формуються **мовна, мовленнєва, соціокультурна й діяльнісна компетентності** як складники комунікативної компетентності.

На відміну від інших шкільних предметів, для яких комунікативна компетентність є ключовою, для мовних курсів вона є водночас і *ключовою*, і *предметною*, що формується в школярів у процесі навчання мови, зокрема української, і передбачає сформованість в учнів умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

Результатом такого процесу є формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості, яка має сформуватися в процесі навчання й містити знання, уміння, ставлення, досвід діяльності та особистісні поведінкові моделі. Визначальною ознакою цього підходу є зміщення акцентів на готовність учня **застосовувати здобуті знання й набуті вміння й навички для розв'язання проблем, що виникають у реальному житті**.

У програмі враховано державний статус української мови, її суспільні функції, взято до уваги специфіку навчального предмета, що має виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності у всіх сферах життя суспільства, формувати навички самостійної навчальної діяльності, самоосвіти й самореалізації; ураховано сучасні організаційні форми, методи й технології навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

Основна **мета** навчання української мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови — її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності. Зазначена мета передбачає здійснення навчальної, розвивальної й виховної функцій освітнього змісту навчального предмета.

Відповідно до поставленої мети головними **завданнями** навчання української мови в основній школі є:

- виховання стійкої мотивації й свідомого прагнення до вивчення української мови;

- формування в школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування, дотримуючись норм українського етикету;
- ознайомлення з мовною системою й формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних і правописних умінь і навичок; здатності учня до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів;
- формування вмінь розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх з погляду нормативності, відповідності ситуації та сфері спілкування; працювати з текстом, здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, здатності передавати її в самостійно створених висловлюваннях різних типів, стилів і жанрів;
- формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства загалом.

Пріоритетною ідеєю курсу української мови в основній школі є забезпечення інтенсивного мовленнєвого та інтелектуального розвитку учнів. Володіння українською мовою, уміння спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації є тими характеристиками особистості, які здебільшого визначають досягнення людини практично в усіх галузях життя, сприяють її успішній адаптації до мінливих умов сучасного світу.

Навчальний матеріал основної школи розподіляється відповідно до курсів української мови для 5, 6, 7, 8 і 9 класів разом з вимогами до рівнів мовленнєвої, мовної, соціокультурної й діяльнісної компетентностей учнів зазначених класів.

Кожен із курсів для певного класу складається з чотирьох змістових ліній (*мовленнєвої, мовної, соціокультурної й діяльнісної, або стратегічної*), які подаються у формі таблиць. У мовленнєвій і мовній змістових лініях основними є три колонки: в одній з них подано зміст навчального матеріалу, а в двох інших відповідно – вимоги до рівнів мовленнєвої, мовної, соціокультурної й діяльнісної компетентностей учнів і кількість годин, що виділяється на вивчення певної теми.

Зміст **мовленнєвої** змістової лінії викладається за принципом структурної систематичності, що передбачає поступове ускладнення й поглиблення мовленнєвознавчих понять і формування на їх основі вмінь і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності (*аудіативних, читацьких, текстотворчих*).

Зміст **мовної** змістової лінії подається за лінійним принципом, що доповнюється реалізацією системи міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, які зумовлюють систематичне й різнобічне збагачення словникового запасу й граматичної будови мовлення учнів лексико-фразеологічними, граматичними, стилістичними засобами, удосконалення мовних і мовленнєвих умінь і навичок, умінь користуватися різними лінгвістичними словниками.

Зазначені **дві змістові лінії (мовленнєва й мовна)** є основними, які визначають безпосередній **предмет навчання**, його структуру, супроводжуються вимогами до рівня мовленнєвої й мовної компетентностей учнів, кількістю годин, що виділяються на їх засвоєння, а дві інші (**соціокультурна й діяльнісна (стратегічна)**) є **засобом** досягнення *основної освітньої мети* навчання української мови в основній школі.

Вимоги до засвоєння змісту мовленнєвої й мовної змістових ліній є спеціальними. Саме вони містять критерії, за якими визначається рівень навчальних досягнень учнів з предмета. А вимоги до соціокультурної й діяльнісної змістових ліній мають загальний характер, що підпорядковуються освітнім завданням перших двох змістових ліній, тому їх виконання *контролюється опосередковано*, через вимоги до засвоєння мовного й мовленнєвого компонентів змісту програми. Водночас володіння цими загальними вміннями й навичками є важливою умовою формування в учнів соціокультурної, діяльнісної компетентностей, які є одними зі складників комунікативної компетентності, умовою й показником загального особистісного розвитку школярів.

Комунікативно-функційний підхід, що лежить в основі навчання української мови, пріоритетним передбачає розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності, а робота над

мовною теорією, формування знань і вмінь з мови підпорядковується завданням розвитку мовлення. Тому зміст програмового матеріалу в кожному класі розпочинається мовленнєвою змістовою лінією.

Отже, призначення **мовленнєвої** змістової лінії полягає в забезпеченні цілеспрямованого формування й удосконалення вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, читанні, говорінні, письмі на основі засвоєння мовленнєвознавчих понять, визначених у рубриці «Відомості про мовлення», оволодіння базовими вміннями й навичками використання мови в життєво важливих для певного віку сферах й ситуаціях спілкування (рубрика «Види робіт») (*мовленнєва компетентність*).

Реалізація її змісту здійснюється як на спеціальних уроках з розвитку мовлення, так і на уроках засвоєння основ науки про мову, що дає змогу зробити процес формування мовленнєвої компетентності учнів ефективнішим.

Призначення **мовної** змістової лінії здійснюється в процесі засвоєння учнями системних знань про мову й формування на їх основі відповідних умінь як засобу пізнання, спілкування, самовираження людини (*мовна компетентність*).

Соціокультурна змістова лінія є засобом опанування національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей, нормами, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному й морально-етичному розвитку особистості, органічному входженню її в соціум. Змістове наповнення цієї змістової лінії здійснюється на основі відбору соціокультурних відомостей освітніх галузей «Мови і літератури», "Суспільствознавство", "Мистецтво", а також інших освітніх галузей. Ця змістова лінія передбачає добір, опрацювання й конструювання тематично й стилістично орієнтованих текстів, що забезпечать розвиток комунікативних умінь і навичок (*соціокультурна компетентність*). *Окремо години на реалізацію цієї змістової лінії не виділяються.*

Роль **діяльнісної (стратегічної)** змістової лінії виявляється у формуванні мотивації навчання, здатності організовувати свою працю для досягнення результату, дає змогу вибудувати цілеспрямовану лінію поведінки для успішного виконання певного завдання; удосконаленні загальнонавчальних умінь, оволодінні **творчими, естетико-етичними вміннями**, які визначають успішність мовленнєвої діяльності. Загальнонавчальними вміннями передбачено: **загальнопізнавальні вміння** (зокрема інтелектуальні, інформаційні), наприклад, виділення в об'єктах ознак і властивостей, знаходження серед них основних, другорядних; порівняння й зіставлення, аналіз, синтез, узагальнення, оцінювання, класифікація; здійснення бібліографічного пошуку, уміння здобувати інформацію з різноманітних джерел, робота з текстом тощо; **організаційно-контрольні** (володіння способами організації навчальної діяльності (планування, розподіл роботи над певним завданням на етапи, оцінювання проміжних і кінцевих результатів, здійснення відповідних корективів тощо) (*діяльнісна компетентність*).

Реалізація цієї змістової лінії відбувається у процесі роботи над опрацюванням навчального матеріалу мовної, мовленнєвої й соціокультурної змістових ліній, а також використання засвоєного інтелектуально-операційного й ціннісного змісту інших навчальних предметів. *Окремо години на реалізацію діяльнісної змістової лінії теж не виділяються.*

Особливістю змісту пропонованої програми є систематичне використання в процесі опрацювання мовної змістової лінії **внутрішньопредметних зв'язків**: 1) з лексикою, фразеологією, прислів'ями й крилатими висловами; 2) з граматиною (морфологією й синтаксисом); 3) з культурою мовлення й стилістикою; 4) з текстом. **Реалізація саме цих зв'язків визначає спрямування мовленнєвого розвитку школярів.**

Здійснення практично на кожному уроці внутрішньопредметного зв'язку із лексикою й фразеологією, прислів'ями, приказками й крилатими висловами забезпечує можливість послідовно збагачувати мовлення учнів цими необхідними засобами. Важливе значення має також послідовне урізноманітнення граматичної будови мовлення школярів на рівні слова, словосполучення й речення. Загальновизнаною є й потреба в тому, щоб мовлення учнів було

правильним не лише в правописному аспекті, а й стилістичному, а також в аспекті мовленнєвої культури. При цьому всі означені рівні та аспекти розвитку мовлення школярів можуть повноцінно реалізуватися лише за умови, якщо вони актуалізуються на найвищому рівні – рівні тексту. Саме на цьому рівні здійснюється вдосконалення вмінь досягати комунікативних цілей, тобто того, що має безпосередній вихід на мовленнєву практику.

Не менш важливим у навчанні мови є застосування **міжпредметних зв'язків**. Вони забезпечують інтеграцію мови з іншими предметами, активно впливають на розвиток інтелектуальних і моральних якостей особистості, її свідомості й мислення, комунікативних умінь і навичок.

У зв'язку з цим структурування змісту навчання української мови, як на рівні навчальних програм, так і підручників, з урахуванням зазначених внутрішньо- і міжпредметних зв'язків дає змогу нейтралізувати недоліки традиційної лінійної систематизації й викладу навчального матеріалу в програмах і підручниках, забезпечує можливість систематичного й різнобічного мовленнєвого розвитку учнів протягом усього періоду навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.

Добір навчального матеріалу й організація вивчення української мови в основній школі здійснюється на основі застосування й поєднання **основоположних дидактичних і методичних принципів**, що наводяться нижче.

Зокрема *принцип взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку* передбачає наявність у змісті й процесі навчання української мови таких елементів, які забезпечують гармонійну реалізацію визначених цим принципом основних загальноосвітніх функцій навчального предмета. Так, окрім навчальної функції, що є провідною, добром системи текстів, тематично визначених соціокультурною змістовою лінією, а також системою передбачених програмою усних і письмових висловлювань має здійснюватися цілеспрямоване *патріотичне, морально-етичне, екологічне, естетичне виховання* учнів, які, зокрема, мають засвоїти, що на них лежить глибока відповідальність за збереження, подальший розвиток української мови й культури як перед нашим народом, так і перед іншими націями світу, а також глибоко усвідомити, що їхня мовленнєва діяльність обов'язково має бути носієм добра, а для цього потрібно виробляти звичку оцінювати її з погляду відповідності загальнолюдським моральним нормам і естетичним критеріям. При цьому розвивальний вплив під час сприймання чужого мовлення й створення власних висловлювань буде тим вищий, чим послідовніше актуалізуватиметься зміст діяльнісної змістової лінії програми й чим активнішою буде участь учнів у цьому процесі.

Принцип демократизації й гуманізації навчання мови полягає в здійсненні методики партнерського співробітництва вчителя й учня задля досягнення визначеної програмою й прийнятої обома суб'єктами навчання освітньої мети. Це означає, що вчитель будує стосунки з учнями й учні між собою на *основі толерантності, взаємної довіри, теплоти, сердечності*, високо поціновує й заохочує щирі прояви інтелектуальної й емотивної діяльності школяра, що знаходять відображення у таких категоріях, як *самостійність, патріотизм, потяг до істини, до прекрасного, душевність, людяність, доброторча спрямованість, вірність заповітам предків, любов до природи тощо і які виявляються не лише на словах, а й підкріплюються відповідними вчинками*. Дотримання цього принципу утворює якісні світоглядні, морально-етичні, духовні зрушення в освітній культурі українського суспільства.

Принцип особистісної орієнтації навчання передбачає забезпечення вчителем оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні української мови, самопізнанні й саморозвитку. З цією метою вчитель заохочує й надає допомогу у визначенні індивідуальної навчальної мети, плануванні й організації роботи над її досягненням учням у міру їх готовності до самостійної пізнавальної діяльності. Найбільш сприятливими для реалізації цього принципу є такі методи та організаційні форми роботи, як дискусія, рольова гра, групова робота, керовані дослідження, проекти, самостійні дослідження, самооцінювання тощо.

Принцип урахування життєвої перспективи, суть якого полягає в презентації інформації, що дає змогу розв'язувати життєві завдання, зокрема відомості із риторики, стилістики й культури мовлення.

Принцип текстотворчості (текстоцентризму) передбачає засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих умінь і навичок на основі текстів, усвідомлення структури тексту й функцій мовних одиниць у ньому, формування вмінь сприймати, відтворювати чужі й створювати власні висловлювання, здійснювати міжпредметний зв'язок української мови й інших предметів.

Комунікативно-діяльнісний принцип означає вивчення мови як засобу спілкування і здійснюється у процесі взаємопов'язаного й цілеспрямованого вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності учнів – аудіювання, читання, говоріння й письма. Цей принцип передбачає широке застосування інтерактивних методів навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групово-парної та індивідуальної форм організації навчального процесу.

Важливість навчання учнів таких видів мовленнєвої діяльності, як аудіювання (слухання і розуміння) і читання зумовлена постійним зростанням потоку інформації й потребою орієнтуватися в ній, життєвою необхідністю формування в учнів мовленнєвої компетентності в процесі сприймання усних і письмових висловлювань як важливого складника комунікативної компетентності.

Так, чільне місце у формуванні й розвитку мовленнєвих умінь і навичок займає вдосконалення **аудіювання** (слухання-розуміння), що передбачає регулярне використання спеціально підготовлених, цілеспрямованих завдань із розвитку вмінь слухати й розуміти, аналізувати й оцінювати усне висловлювання (його зміст, особливості побудови й мовного оформлення тощо), добір із прослуханої інформації тих її елементів, які необхідні для розв'язання комунікативних завдань. У кожному класі на формування життєво необхідних аудіативних умінь виділяються окремі години. Учні практично знайомляться з різновидами аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне). На основі прослуханих текстів інструктивного характеру доцільно застосовувати завдання, що передбачають короткі відповіді на запитання за змістом тексту, складання плану прослуханого, вибір правильної відповіді з декількох запропонованих, спостереження за мовними виражально-зображувальними засобами; використовувати на уроках тексти художнього, публіцистичного, наукового (науково-навчального, науково-популярного різновидів) та інших стилів для диктантів, переказів, складання діалогів, читання вголос і мовчки, спостережень за мовними засобами, списування тощо.

Важливим аспектом навчання мови є формування навичок **читання мовчки**, практичне ознайомлення з його різновидами (ознайомлювальним, вивчальним, переглядовим). Школярі повинні навчитися читати мовчки незнайомий текст швидше, ніж уголос, розуміти й запам'ятовувати після одного прочитання його фактичний зміст, логічні відношення, закладені в тексті, розуміти його основну думку, позицію автора, сприймати зображувально-виражальні засоби прочитаного твору. Робота з читання також спрямовується на формування інтересу до читання художніх, науково-популярних, публіцистичних текстів на уроках української мови, обсяг яких повинен збільшуватися з класу в клас. Під час читання вголос важливо передбачати комунікативний аспект цього виду мовленнєвої діяльності й розвивати в учнів уміння орієнтувати швидкість читання, чіткість вимови, виразність, інтонаційну правильність на можливості, інтереси й потреби слухача, виробляти вміння виражати за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторського задуму тощо. У кожному класі на формування життєво необхідних умінь з цього виду мовленнєвої діяльності виділяються також окремі години.

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності передбачає формування й розвиток умінь і навичок діалогічного й монологічного мовлення.

Формування вмінь і навичок говоріння здійснюється в процесі заучування учнями невеликих текстів, віршів, загадок, прислів'їв, приказок, матеріалів для рольових ігор тощо; складання відповідей на основі почутого або прочитаного тексту, усних повідомлень і відповідей на лінгвістичну тему тощо; переказування почутого або прочитаного (докладно,

стисло, вибірково) текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення; складання діалогів і монологічних висловлювань різних типів, стилів і жанрів мовлення.

Навчання української мови передбачає розвиток навичок **письма**, написання робіт творчого характеру, серед яких усні й письмові перекази й твори різних типів, стилів і жанрів мовлення. При чому оцінюється зміст і мовне оформлення (грамотність). Перекази й твори виступають підготовчими вправами до оволодіння учнями життєво необхідними жанрами мовлення (конспект, реферат, доповідь, виступ на зборах, під час дискусії, рецензія тощо). Для активізації мовленнєвої діяльності школярів відповідно до соціокультурної змістової лінії передбачено надавати перевагу таким темам для створення самостійних висловлювань, *які були б пов'язані з життєвим досвідом учнів, зацікавлювали б їх, викликали інтерес, прагнення поділитися думками, зближували реальну й навчальну мовленнєву діяльність, мали б чітке виховне спрямування тощо.*

Заняття з української мови треба будувати так, щоб кожен із проведених видів робіт виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб учні успішно оволодівали і монологічним, і діалогічним мовленням, *спираючись на знання про текст, види мовленнєвої діяльності, стилі, типи, жанри мовлення, ситуацію спілкування, набували культури мовлення й спілкування.*

Комунікативна діяльність має здійснюватися в ході розв'язання учнями системи усних і письмових мовленнєвих завдань, розташованих у порядку наростання їх складності. Для надання школярам більше можливостей спілкуватися, висловлювати власні думки й почуття, необхідно, зокрема, ширше впроваджувати групову форму проведення занять, індивідуалізувати й диференціювати систему письмових робіт.

Соціокультурний принцип вимагає вивчення мови на основі створеної українським народом оригінальної і яскравої культури, відображеної в міфології, традиціях і звичаях, усній народній творчості, у творах красного письменства, а також акумульованої в перекладних літературних творах культур інших народів, трансформація учнем відомостей з мови, літератури, історії та інших предметів, власного життєвого досвіду, що здійснюється у процесі підготовки усних і письмових творів, під час виконання творчих робіт інших жанрів, у власний погляд на життя, переконання, світоглядні настанови, ідеали, у знання культурних реалій, які забезпечують органічне входження в суспільство, визначення свого місця в ньому, реалізацію потенційних можливостей особистості. З цією метою ретельно добираються, конструються й систематизуються тексти з виразним виховним спрямуванням і відповідна тематика творчих робіт, що передбачає формування патріотичних, морально-етичних, екологічних переконань і естетичних смаків.

Принцип органічного поєднання навчання мови й мовлення як засобу й способу мовленнєвої діяльності, її змісту й форми означає, що вивчення мовних понять, правописних правил, орфоепічних норм є не самоціллю, а засобом досягнення основної освітньої мети. Тому вивчення мовних понять, явищ, закономірностей, норм, по-перше, має здійснюватися не ізольовано від мовлення, а на основі тексту (висловлювання) як результату мовленнєвої діяльності, по-друге, передбачати застосування вивченого в мовленнєвому процесі. По-третє, формування мовленнєвої компетентності повинно здійснюватися в ході аналізу актуальних навчальних і життєвих проблем, у розв'язанні яких учні бачать особистісний сенс, унаслідок чого формуються їхні пізнавальні мотиви щодо вивчення мови. Дотриманням цього принципу долається формальний характер мовної освіти.

Принцип здійснення поліфункціональності української мови в процесі навчання – комунікативної, пізнавальної, культурноносної, експресивної, естетичної, креативної тощо – засвідчує й реалізує, за умови вмілого його використання, невичерпні потенційні освітні можливості української мови, які визначають виняткову роль цього навчального предмета. Тому для реалізації цього принципу необхідний *комплект навчальних засобів*, який задовольняв би освітні потреби школярів, різнобічна *система завдань і вправ*, що передбачає актуалізацію й реалізацію зазначених функцій мови, а також *високий професійний рівень учителя*, спроможного керувати процесом здійснення зазначеного принципу.

Принцип практичної спрямованості навчання знаходить вияв зокрема в різнобічному й систематичному збагаченні мовлення учнів лексичними, фразеологічними, граматичними, стилістичними та іншими виражальними засобами мови, що мають здійснюватися в процесі реалізації міжпредметних, внутрішньопредметних зв'язків і забезпечити стабільний приріст та розширення лексичного запасу учнів, урізноманітнення граматичної будови їхнього мовлення, удосконалення вправності учнів у слововживанні, доборі найдоцільніших синонімів на рівні лексеми, словосполучення, фразеологізму, речення в конкретному контексті й ситуації спілкування тощо. Окрім того, передбачається цілеспрямоване використання вивчених мовних понять, явищ, норм у сконструйованих реченнях, мікротекстах і текстах, щоб забезпечити формування комунікативних умінь і навичок. Велике значення надається самостійності учнів у виборі тем висловлювань, вираженню особистого ставлення до предмета висловлювання.

У програмі подано орієнтовний розподіл годин і резерв годин для використання на розсуд учителя, який має змогу за потреби вносити деякі корективи (години можуть використовуватися на засвоєння недостатньо вивченого або забутого, проведення консультацій, індивідуальних занять з учнями тощо).

5-й клас

(122 год., 3,5 год на тиждень)

(10 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовленнєвої компетентності учнів
1	24 (заг.)	Відомості про мовлення Загальне уявлення про мовлення як діяльність; види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), їх особливості. Спілкування як важливий складник культури людини. Різновиди мовленнєвого спілкування: усне й письмове, монологічне й діалогічне. Мета спілкування й адресат мовлення; основні правила спілкування (бути ввічливими, привітними й доброзичливими; уважно, не перебиваючи, слухати співрозмовника; заохочувати його до висловлення власної думки, уміти доброзичливо висловити незгоду з позицією співрозмовника; не розмовляти без потреби голосно, не використовувати грубих слів, говорити про те, що цікаво адресатові мовлення тощо (практично). Текст як продукт мовленнєвої діяльності. Змістова й композиційна єдність, зв'язність тексту. Тема комунікативна спрямованість,	Учень (учениця): розрізняє такі поняття, як мовлення, спілкування, види мовленнєвої діяльності, монолог, діалог, адресат мовлення; усну й письмову, монологічну й діалогічну форми; усвідомлює основні правила спілкування, вимоги до мовлення; визначає істотні ознаки тексту, тему, основну думку, задум і мікротему висловлення, мету спілкування; належність тексту до певного стилю (розмовного, художнього, наукового), типу (розповіді, опису роздуму) і жанру мовлення (оповідання, відгуку, замітки, листа); виокремлює в тексті абзаци, мікротеми, тематичні речення; знаходить мовні засоби зв'язку речень у тексті; складає простий план готового тексту; знаходить і виправляє помилки в змісті, побудові висловлювання; аналізує й оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).

		основна думка тексту, мікротема. Структура тексту (вступ, основна частина, кінцівка); абзац. Ключові слова в тексті. Усна й письмова форми тексту (висловлювання). Простий план готового тексту. Ознайомлення з вимогами до мовлення (змістовність, логічна послідовність, багатство, точність, виразність, доречність, правильність). Помилки в змісті й побудові висловлювання (практично). Належність тексту до певного стилю: розмовного, наукового, художнього, публіцистичного, офіційно-ділового (загальне ознайомлення). Ознайомлення із розмовним, науковим і художнім стилями, сферою їх використання (побутова, соціально-культурна, наукова (навчально-наукова), суспільна, офіційно-ділова). Типи мовлення (різновиди текстів): розповідь, опис, роздум. Особливості побудови розповіді на основі власного досвіду, опису окремих предметів і тварин, елементарного роздуму. Жанри мовлення: оповідання, відгук, замітка, лист, особливості їх побудови.	
2		Види робіт <u>Сприймання чужого мовлення:</u> <u>Аудіювання (слухання-розуміння)</u> Особливості аудіювання як виду мовленнєвої діяльності; фактори, що визначають ефективність розуміння почутого. Слухання-розуміння текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до стилів: розмовного, художнього, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опису окремих предметів, тварин), роздуму; жанрів мовлення: оповідання, замітки, статті, казки, легенди, переказу, пісні, вірша, загадки; прислів'я, приказки.	Учень (учениця): розуміє прослуханий текст, виконує завдання (ділить текст на частини, знаходить указані частини, створює малюнок за текстом, вибирає один із запропонованих варіантів відповіді на запитання за текстом); розуміє висловлювання інших людей або звукозаписи з одного прослуховування (тривалість звучання незнайомих текстів розмовного й художнього стилів обсягом 400-500 слів - 4-5 хв., наукового стилю обсягом 300-400 слів – 3-4 хв.); складає первинне уявлення про зміст почутого (що, коли, у якій послідовності відбувається); прогнозує загальний характер змісту повідомлюваного на основі формулювання теми, основної думки;

		Читання (мовчки і вголос) Особливості читання як виду мовленнєвої діяльності. Читання мовчки (швидкість, розуміння, запам'ятовування) текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких стилів: розмовного, художнього, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опису окремих предметів, тварин), роздум; жанрів мовлення: оповідання, замітки, статті, казки, легенди, переказу, пісні, вірша, загадки; прислів'я, приказки. Робота з книжкою: способи виділення частин змісту в тексті (відступи, підзаголовки тощо). Зміст книжки, журналу. Словникові статті у словниках різних типів. Виразне читання вголос художніх, науково-популярних текстів різних типів мовлення, що належать до таких жанрів, як оповідання, замітка, стаття, легенда, переказ, казка, прислів'я, приказки, пісня, вірш, байка (вивчення деяких з них напам'ять або близько до тексту для збагачення мовлення). Комунікативна спрямованість читання вголос, зокрема урахування особливостей слухачів, швидкість, виразність читання.	визначає адресата, комунікативну мету й мотив висловлювання, причинно-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні засоби тексту; оцінює особливості змісту і форми почутого тексту. Учень: читає мовчки відповідно до свого віку незнайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення зі швидкістю 100-150 слів за хв.; виділяє й запам'ятовує в прочитаному головне, тему й основну думку тексту, деталі; добирає заголовки до частин тексту, складає простий план; ставить запитання до прочитаного, відповідає на них; виділяє структурні частини тексту, а також окремі його частини, підтеми змісту; переглядає текст швидко й знаходить у ньому вказані елементи (цифри, слова в лапках, слова, написані через дефіс, виносками, слова, написані з великої літери, набрані курсивом, схеми, таблиці й частини тексту, які до них відносяться, тощо); оцінює прочитаний текст із погляду новизни, значущості змісту, виразності мовного оформлення тощо. Учень (учениця): читає вголос знайомі тексти різних стилів (розмовного, наукового й художнього), типів, жанрів мовлення з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), плавно, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, ділячи текст на смислові частини, виділяючи голосом ключові слова, прилаштовуючи швидкість, виразність читання до можливостей і потреб слухачів; оцінює прочитаний уголос текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).

3		<u>Відтворення готового тексту:</u> Перекази за простим планом. Говоріння: Докладні перекази художніх текстів розповідного характеру з елементами опису тварин, роздуму. Докладний переказ тексту наукового стилю. Письмо: Докладні перекази художнього тексту розповідного характеру з елементами опису предметів, тварин.	Учень (учениця): переказує докладно (усно й письмово) почуті й прочитані тексти художнього й наукового стилів мовлення (обсягом 100-150 слів) за самостійно складеним простим планом, підпорядковуючи висловлювання темі й основній думці, з урахуванням комунікативного завдання, дотриманням композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму; помічає й виправляє недоліки в своєму мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).
---	--	--	---

4	Створення власних висловлювань Діалогічне мовлення <i>Діалог</i>, його розігрування відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів (діалог етикетного характеру, діалог-розпитування, діалоги за поданим початком, малюнками). Монологічне мовлення <i>Твори</i> за колективно складеним планом. Говоріння: Твори-описи окремих предметів, тварин (зокрема за картиною) у художньому стилі. Відповідь на уроках української мови та інших предметів (за поданим планом або таблицею) у науковому стилі. Відгук про висловлювання товариша. Твір-оповідання про випадок із життя. Письмо: Твір-розповідь на основі власного досвіду в художньому стилі. Твори-описи окремих предметів, тварин у художньому й науковому стилях. Твір-роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів у художньому стилі. Замітка в газету (із шкільного життя) інформаційного характеру.	Учень (учениця): складає й розігрує діалоги певного обсягу (орієнтовно 6-7 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації спілкування, зразка, за поданим початком, опорними словами, малюнком, досягаючи комунікативної мети (тривалість діалогу 3-5 хв.); дотримується теми висловлювання, норм української літературної мови; використовує репліки для стимулювання й підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення). Учень (учениця): складає усні й письмові твори з урахуванням мети й адресата мовлення, типу мовлення (зокрема твір-опис окремих предметів, тварин, твір-розповідь і твір-роздум на основі власного досвіду), жанру мовлення (оповідання про випадок із життя, замітка в газету інформаційного характеру, лист, адреса), підпорядковує висловлювання темі й основній думці; використовує вивчені мовні засоби зв'язку між реченнями в тексті; вибирає відповідно до умов спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній); додержується вимог до мовлення та основних правил спілкування; знаходить й виправляє недоліки й помилки в змісті, побудові й мовному оформленні власних висловлювань; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).
	Ділові папери. Лист рідним, друзям. Адреса.	
Міжпредметні зв'язки. Художній твір і його частини: тема та ідейний зміст художнього твору; розповідь і опис предметів, тварин у вивчених творах; роздуми про вчинки героїв (література); усний опис змісту й художніх засобів у творах живопису, що зображують предмети, тварин; усна розповідь за змістом жанрової картини про дітей; спостереження за окремими предметами під час малювання з натури (образотворче мистецтво).		

Мовна змістова лінія

№ п\п	Кількість	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовної компетентності учнів
-------	-----------	-----------------------------	---

	годин		
1	1	Вступ Значення мови в житті суспільства. Поняття державної мови. Українська мова — державна мова України.	Учень (учениця): розуміє значення мови в житті суспільства, усвідомлює роль української мови в житті людини й суспільства.
2	10	Повторення вивченого в початкових класах Частини мови ; основні способи їх розпізнавання. Іменник. Прикметник. Числівник. Займенник. Дієслово. Прислівник. Прийменник. Сполучник. Правопис. Велика буква і лапки в іменниках. Голосні у відмінкових закінченнях іменників, прикметників, дієслів. <i>Не</i> з дієсловами. Правопис <i>-ися, -ться</i> у кінці дієслів. Написання прийменників з іншими частинами мови. Правопис вивчених прислівників. Апостроф. Знак м'якшення. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Уживання вивчених частин мови як синонімів і антонімів, у прямому й переносному значеннях. Граматики. Роль вивчених частин мови в побудові речення і висловленні думки. Використання прийменників та сполучників і, та, й, а, але для зв'язку слів у реченні. Культура мовлення. Розрізнення літературної лексичної норми, слів української й російської мов з метою уникнення суржика. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вміння складати й редагувати висловлення на основі власного досвіду.	Учень (учениця): розпізнає вивчені в початкових класах частини мови, визначаючи їх істотні ознаки; правильно пише слова з вивченими орфограмами; розставляє розділові знаки в кінці речення, при звертанні, однорідних членах речення; розрізняє літературну лексичну норму; пояснює вивчені орфограми й пунктограми; знаходить і виправляє орфографічні й пунктуаційні помилки на вивчені правила; користується орфографічним і тлумачним словниками; будує речення з вивченими частинами мови, використовуючи їх у прямому, переносному значенні, як синоніми та антоніми; оцінює випадки вдалого й невдалого їх використання; складає усні й письмові висловлювання на певну соціокультурну тему з використанням власного життєвого досвіду відповідно до визначеної комунікативної мети.
3	5	Відомості з синтаксису й пунктуації Словосполучення. Відмінність словосполучення від слова, його форми й речення. Головне й залежне слово в словосполученні. Словосполучення лексичні й фразеологічні (практично). Граматична помилка та її умовне позначення (практично). Речення, його граматична основа (підмет і присудок). Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення). Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні. (повторення). Окличні речення	Учень (учениця): усвідомлює , що вивчає синтаксис і пунктуація; відрізняє словосполучення від слова, форми слова й речення; розпізнає види речень за метою висловлювання, за інтонацією; знаходить межі речень у тексті, частини складного речення, що мають будову простих; правильно виділяє словосполучення, граматичну основу речення,

		(повторення). Правопис. Розділові знаки в кінці речень (повторення). Пунктуаційна помилка та її умовне позначення (практично). Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських) і фразеологізмів, прислів'їв, крилатих висловів. Граматики. Спостереження за використанням вивчених частин мови в ролі головного й залежного слова. Культура мовлення й стилістика. Засвоєння словосполучень, у яких трапляються помилки у формі залежного слова; синонімічність словосполучень різної будови. Інтонування розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень. Використання розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень у вивчених стилях мовлення. Синонімічність простих речень різних видів. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь лаконічно формулювати теми усних і письмових висловлювань, передавати сприйняту інформацію, використовуючи у висновку прислів'я й приказки, давати визначення поняттям. Міжпредметні зв'язки. Прислів'я, приказки, співвідносні зі словосполученням і реченнями (література).	головне й залежне слово в словосполученні; правильно інтонує речення різних видів; розставляє та обґрунтовує розділові знаки в кінці речення; знаходить і виправляє граматичні й пунктуаційні помилки; добирає синонімічні словосполучення й речення (різні за будовою); формулює теми текстів у формі словосполучень і речень; переказує своїми словами почуте й прочитане, використовуючи прислів'я й приказки; доцільно використовує в мовленні виразні й синонімічні словосполучення, різні за будовою й метою висловлювання речення, прислів'я, крилаті вислови; виступає з повідомленнями на вивчену лінгвістичну тему, добираючи приклади на підтвердження висловлених суджень.
5	5	Другорядні члени речення: додаток, означення, обставини. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських), фразеологізмів, прислів'їв, крилатих висловів. Граматики. Способи вираження означення, додатка й обставин. Культура мовлення. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь поширювати думку за допомогою другорядних членів речення, давати поширені визначення понять, будувати висловлювання типу роздуму, розповідати короткі історії. Міжпредметні зв'язки. Епітет, порівняння, пейзаж, літературний	Учень (учениця): розрізняє додатки, означення, обставини; виділяє другорядні члени умовними позначками; будує речення, поширюючи їх додатками, означеннями, обставинами, а також із засвоєними словами в ролі другорядних членів речення; переказує невеликі художні тексти з елементами опису; складає висловлювання про прочитане, почуте, випадки з власного життя, виражаючи особисте ставлення до навколишнього; використовує виражальні можливості другорядних членів

		<i>портрет, їх зображувально-виражальна роль (література).</i>	речення у власному мовленні.
6	8	Речення з однорідними членами (без сполучників і зі сполучниками <i>а, але, і</i>). Узагальнювальне слово при однорідних членах речення. Звертання. Роль звертань у реченні (практично). Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами (практично). Складні речення із безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. Правопис. Кома між однорідними членами. Двокрапка і тире при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами. Розділові знаки при звертанні (повторення). Виділення вставних слів на письмі комами. Кома між частинами складного речення, з'єднаних безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів(зокрема власне українських), фразеологізмів, прислів'їв, крилатих висловів. Культура мовлення. Правильне інтонування речень з однорідними членами, звертаннями і вставними словами й складних речень. Використання звертань і вставних слів у розмовному й художньому стилях мовлення. Синонімічність складних речень, складних і простих речень. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь складати висловлювання типу опису й розповіді, а також діалоги, застосовуючи риторичні засоби для привернення уваги до адресата мовлення.	Учень (учениця): розрізняє однорідні члени речення, узагальнювальні слова при них, звертання, вставні слова в реченні й складні речення; усвідомлює стилістичну функцію однорідних членів, звертань, вставних слів у реченні; правильно інтонує речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення; розставляє розділові знаки між однорідними членами, при звертаннях і вставних словах, у складному реченні, обґрунтовує їх за допомогою вивчених правил; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; будує речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення й використовує їх у власному мовленні; оцінює роль однорідних членів, звертань і вставних слів у реченні, а також складних речень у тексті; будує діалоги на визначені теми й відповідно до запропонованої ситуації, використовуючи виражальні можливості однорідних членів речення, звертань і вставних слів; складає висловлювання типу розповіді й опису з урахуванням адресата мовлення, використовуючи різні за будовою (прості й складні) речення.
7	5	Пряма мова. Діалог Правопис. Розділові знаки при прямій мові. Тире при діалозі. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських), прислів'їв, крилатих висловів. Культура мовлення й стилістика.	Учень (учениця): розрізняє слова автора й пряму мову в реченні з прямою мовою; правильно інтонує речення з прямою мовою; ставить та обґрунтовує розділові знаки при прямій мові й діалозі; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені

		<i>Правильне інтонування речень із прямою мовою, діалогів. Синонімічність речень із прямою й непрямою мовою. Засвоєння складних випадків слововживання.</i> Текст (риторичний аспект). Удосконалення вміння складати повідомлення, що містять висловлювання відомих людей, крилаті вислови як аргументи, брати участь у процесі обговорення певних проблем, у диспутах. Міжпредметні зв'язки. Звертання, пряма мова, діалоги в художніх творах (література).	правила; оцінює роль звертань і діалогів у художніх творах; складає тексти, використовуючи речення з прямою мовою, діалогом, із висловленнями відомих людей, крилатими висловами для докладної, точної й виразної передачі почутого й прочитаного.
8	13	Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія Звуки мови й звуки мовлення. Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді й м'які, дзвінкі й глухі; вимова звуків, що позначаються буквами <i>г і ґ</i>. Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт (абетка, азбука). Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв <i>я, ю, є, ї</i> та <i>щ</i>. Склад. Наголос. Орфоепічний словник і словник наголосів. Вимова наголошених і ненаголошених голосних. Ненаголошені голосні [e], [u], [o] у коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом. Орфоепічна помилка (практично). Правопис. Орфограма (практично). Основні правила переносу. Позначення на письмі ненаголошених голосних [e], [u] та (o) перед складом з наголошеним (y) у коренях слів. Орфографічний словник. Орфографічна помилка (практично), її умовне позначення. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських), прислів'їв, крилатих висловів. Культура мовлення. Правильна вимова наголошених і ненаголошених голосних. Використання логічного наголосу для виділення у вимові смислового навантаження. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вміння правильної вимови голосних і приголосних звуків у процесі виступів з повідомленнями й творами на певну соціокультурну тему.	Учень (учениця): усвідомлює, що вивчає фонетика, графіка, орфоепія, орфографія; розрізняє в словах тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні, ненаголошені й наголошені голосні звуки; розрізняє співвідношення звуків і букв; пояснює звукове значення букв <i>я, ю, є, ї</i> та <i>щ</i>; вимовляє звуки в словах відповідно до орфоепічних норм; користується орфоепічним і орфографічним словниками; правильно пише й обґрунтовує слова з вивченими орфограмами; знаходить і виправляє орфоепічні й орфографічні помилки на вивчені правила; використовує логічний наголос для виділення слів із смисловим навантаженням; застосовує орфоепічний словник і словник наголосів для самоконтролю власної вимови; складає повідомлення, твори на певну соціокультурну тему, використовуючи засвоєні слова, афоризми, дотримуючись інтонації як риторико-мелодійного боку мовлення, засобів милозвучності, елементів звукової організації тексту, мовних норм.

		Використання інтонації як риторико-мелодійного боку мовлення (логічний наголос, пауза, темп, мелодика, тембр голосу). Міжпредметні зв'язки. Особливості звукової організації художнього тексту (література).	
9	14	Вимова приголосних звуків. Уподібнення приголосних звуків. Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків (практично). Чергування [o] — [a], [e] — [i], [e] — [и]; [o], [e] з [i]; [e] — [o] після [ж], [ч], [ш]; [и], [і] після [ж], [ч], [ш] та [г], [к], [х] у коренях слів; [г], [к], [х] — [ж], [ч], [ш] — [з'], [ц'], [с']. Основні випадки чергування у — в, і — й . Орфоепія Фонетична транскрипція (повторення). Вимова префіксів з- (зі-, с-), роз-, без-. Правопис. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Сполучення ьо, йо. Правила вживання знака м'якшення. Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів з апострофом. Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків. Написання слів, що увійшли в українську мову з інших мов (слова іншомовного походження): букви и, і; правопис знака м'якшення й апострофа; подвоєння букв у загальних і власних назвах. Словник іншомовних слів. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських) і прислів'їв, крилатих висловів. Культура мовлення й стилістика. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь висловлювати власні думки й почуття, виражати особисту позицію щодо ставлення до світу.	Учень (учениця): розпізнає у словах і словосполученнях явища уподібнення, спрощення, чергування; вимовляє приголосні звуки відповідно до орфоепічних норм; правильно пише слова з вивченими орфограмами й обґрунтовує їх; користується орфографічним, словником іншомовних слів; знаходить і виправляє орфоепічні й орфографічні помилки на вивчені правила; складає речення й мікротексти із засвоєними новими словами, фразеологізмами, афоризмами; виступає з усним чи письмовим повідомленням на певну соціокультурну тему, використовуючи виражальні засоби мови для висловлення емоційно-ціннісного ставлення до світу.
10	8	Лексикологія Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова (повторення). Використання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях	Учень (учениця): усвідомлює, що вивчає лексикологія; визначає належність слів до певної лексичної категорії: (однозначні й

		(повторення). Лексична помилка (практично). Загальновживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова. Ознайомлення з тлумачним і перекладним словниками. Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми. Ознайомлення зі словниками антонімів, синонімів. Походження (етимологія) слова. Етимологічний словник української мови. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. Використання слів відповідно до їх значення. Доцільність використання слів із переносним значенням, стилістично забарвлених слів, лексичних повторів і синонімів як засобу зв'язку речень у тексті, а також синонімів для уникнення невиправданих повторів слів. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Розвиток вмінь увиразнювати мовлення за допомогою лексичних засобів. Міжпредметні зв'язки. Епітети, порівняння, синоніми, характерні для усної народної творчості (література).	багатозначні, загальновживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова, групи слів за значенням; оцінює їх роль у тексті; пояснює (у нескладних випадках) значення відомих слів, їх походження, значення прислів'їв, приказок, крилатих висловів; користується тлумачним і перекладним, етимологічним словниками, словниками синонімів, антонімів; добирає з-поміж синонімів антонімів найбільш відповідні контексту; редагує тексти з лексичними помилками; усвідомлює й аргументує різницю між лексичним і граматичним значеннями слова; використовує виражальні можливості вивчених лексичних засобів у власному мовленні; заучує напам'ять прислів'я, приказки, крилаті вислови для збагачення мовлення.
11	9	Будова слова. Орфографія Основа слова (корінь, суфікс, префікс) і закінчення — значущі частини слова (повторення і поглиблення відомостей). Спільнокореневі слова й форми слова. Незмінні й змінні слова. Орфоєпія. Вимова префіксів <i>пре-, при-, прі-</i>. Правопис. Вивчені орфограм в значущих частинах слова (повторення). Написання префіксів <i>пре-, при-, прі-</i>. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських), прислів'їв, крилатих висловів. Грамматика. Особливості будови вивчених частин мови. Культура мовлення й стилістика. Використання в мовленні слів із суфіксами й префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності. Спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті. Уникнення помилок, пов'язаних із невиправданим уживанням	Учень (учениця): виділяє в слові всі його значущі частини; розрізняє форми слова й спільнокореневі слова, змінні й незмінні слова; правильно пише й обґрунтовує слова з вивченими орфограмами; знаходить і виправляє орфографічні помилки на вивчені правила, а також лексичні помилки; складає речення й мікротексти з використанням слів із суфіксами й префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності; оцінює стилістичні функції суфіксальних і префіксальних слів, використаних у тексті; створює висловлювання відповідно до задуму, упорядковуючи дібрані відомості в логічній послідовності, використовуючи ключові слова й речення, надаючи виразності

		спільнокореневих слів. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь знаходити інформацію до обраної теми, аналізувати її, виділяти головне й другорядне, добирати ключові слова для висловлювання, розташовувати їх у логічній послідовності відповідно до задуму.	мовному оформленню.
12	6	Повторення й узагальнення в кінці року Синтаксис і пунктуація. Лексикологія. Будова слова й орфографія. Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія.	Учень (учениця): повторює вивчені відомості; класифікує й систематизує їх; узагальнює поняття, закономірності, правила й винятки з них.

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Орієнтовні вимоги до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлювань учнів	
Я і українська мова й література.	Українська мова – один із найважливіших складників української культури.	«Мова – найцінніший скарб, мудра берегиня народу». «Чому треба берегти рідну мову».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети, зокрема використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її
Я і Батьківщина (її природа, історія)	Дивовижний світ української природи. Єдність з рідною природою в різні пори року. Історичне минуле України на різних етапах розвитку українського народу. Історія мого міста, села – частина історії України. Запорізьке козацтво в українській історії й національній самосвідомості. Герої доби козацтва. Національна державна символіка України.	«З чого починається Батьківщина». «Чому необхідно знати свою історію».	
Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Культурна спадщина України. Коріння української культури. Залишки Трипільської культури. Національні звичаї, традиції, обряди й свята – віковічні духовні засади розвитку народу. Багатство народної символіки.	«Не хлібом єдиним живе людина», «Народна пісня – душа народу».	

Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Народне українське мистецтво - вищий вияв творчого генія народу. Народні митці України.	«Краса врятує світ», «Моя зустріч із прекрасним».	історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу;
Я і ти (члени родини, друзі, товариші).	Родинно-побутова культура: структура, функції сім'ї, глибока й всеперемагаюча материнська, батьківська любов до дітей, шанобливе ставлення до бабусі й дідуся, родичів, прив'язаність до отчого дому.	«Ой роде наш красний», «Вірний приятель – то найбільший скарб».	успішності; усвідомлює необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно
Я і ми (класний колектив, народ, людство)	Моя школа, мій клас. Значення колективізму. Український народ. Людська спільнота.	«Шкільна родина», «Я – українець (українка)».	дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.
Я як особистість	Покликання людини. Творче, самобутнє світобачення кожної особистості, реалізація її творчого потенціалу. Видатні українці.	«Ким я хотів(ла) б бути і стати й чому?», «Які риси характеру я хочу в собі виховати?».	

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) <i>за допомогою вчителя:</i> визначає мету власної пізнавальної діяльності; планує діяльність для досягнення мети; реалізує визначений план; оцінює здобутий результат.
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) <i>за необхідною допомогою вчителя:</i> аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює їх; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень (учениця) <i>за певною допомогою вчителя:</i> уявляє словесно описані предмети і явища;

	переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблему в процесі навчання; усвідомлює структуру предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв’язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення (у нескладних випадках).
Естетико-етичні	помічає красу в мовних явищах, явищах природи, мистецтві, вчинках і звершеннях людей; спроможний критично оцінювати власні вчинки.

6 клас
(122 год, 3,5 год на тиждень)
(6 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)
Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовленнєвої компетентності учнів
1	23 (заг.)	Відомості про мовлення Повторення вивченого про мовлення. Загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складники: адресат мовлення (той, хто говорить або пише), адресант мовлення (той, до кого спрямоване мовлення), тема та основна думка висловлювання, мета й місце спілкування (практично). Повторення вивченого про текст, його основні ознаки. Структурні особливості тексту: наявність зачину, основної частини й кінцівки, послідовність викладу змісту, використання мовних засобів зв'язку між частинами тексту (повторення). Види зв'язку речень у тексті: послідовний, паралельний (практично). Основні джерела матеріалу для твору і його систематизація (практично). Складний план готового тексту; простий план власного висловлення. Повторення відомостей про стилі мовлення. Поняття про офіційно-діловий стиль. Повторення вивченого про типи мовлення. Особливості побудови опису приміщення й природи. Сполучення в одному тексті різних типів мовлення (розповіді й опису, розповіді з елементами роздуму). Жанри мовлення: оповідання, замітка, повідомлення, план роботи, оголошення, особливості їх побудови.	Учень (учениця): розпізнає текст, його структурні особливості (зачин, основну частину, кінцівку), послідовний і паралельний види зв'язку речень у тексті, нове й відоме; визначає ситуацію спілкування, її складники; розрізняє стилі (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий) мовлення, сферу їх використання, типи (розповідь, опис приміщення і природи, роздум) і жанри мовлення (оповідання, замітка про вчинки людей, план роботи, оголошення), особливості їх побудови; збирає й систематизує зібраний матеріал для твору з основних джерел ;
2.		Види робіт <u>Сприймання чужого мовлення:</u> Аудіювання (слухання-розуміння) Аудіювання текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опис приміщення й природи), роздум; жанрів мовлення: оповідання, замітка, стаття, п'єса, вірш, казка,	Учень (учениця): розуміє з одного прослухування фактичний зміст висловлювань інших людей (розповіді, лекції, повідомлення тощо), слідкує за змістом мовлення та його особливостями (тривалість звучання незнайомих художніх текстів обсягом 500-600 слів 5-6 хв., текстів інших стилів обсягом 400-500 (також офіційно-ділового) – 4-5 хв.;

	байка, легенда, переказ, пісня; загадка, прислів'я, приказки. Сприймання під час читання емоційно-оцінної інформації, прямо вираженої в тексті. Розрізнення на слух частин тексту за поданим простим планом. <i>Читання мовчки і вголос</i> Читання мовчки текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опис приміщення й природи), роздум; жанрів мовлення: оповідання, замітка, стаття, п'єса, вірш, казка, байка, легенда, переказ, пісня; загадка, прислів'я, приказки. Виразне читання вголос художніх, ділових, науково-популярних текстів, що належать до таких жанрів	виконує вказівки, які містяться в тексті щодо вибору одного із запропонованих варіантів відповіді на запитання за змістом текстом, ділить текст на частини, знаходить указані вчителем частини тощо; визначає тему й основну думку, причинно-наслідкові зв'язки, основну й другорядну інформацію, зображувально-виражальні засоби тексту; розрізняє емоційно-оцінну інформацію, прямо виражену в тексті; частини тексту за поданим простим планом; оцінює особливості змісту й форми прослуханого тексту; висловлює ставлення до змісту і критично формулює власні судження. Учень (учениця): читає мовчки відповідно до його віку незнайомі тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення зі швидкістю 110-180 слів за хв.; переглядає більші за обсягом тексти, ніж у попередніх класах, швидко знаходячи в них указані вчителем елементи тексту й змісту (виділені спеціальним шрифтом слова, розділові знаки, виноски, кількість абзаців на сторінці тощо, пряму мову й діалог, порівняння, опис чи роздум, висновки, ключові слова або пропущені слова тощо), основну й другорядну інформації; осмислює й запам'ятовує найважливіші змістові віхи прочитаного; аналізує структуру тексту, виділяючи в ньому мікротеми; добирає до них заголовки; складає складний план готового тексту; оцінює прочитаний текст з погляду новизни його змісту, виразності мовного оформлення, задуму мовця тощо; висловлює своє ставлення до змісту прочитаного тексту, критично формулюючи власні судження. Учень (учениця): читає вголос знайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення
--	--	--

		мовлення, як оповідання, стаття, замітка, п'єса, казка, байка, прислів'я, приказки, загадки (вивчення деяких для збагачення власного мовлення).	(складніші порівняно з попереднім класом), з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), плавно, з дикцією напам'ять чи близько до тексту відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;; ділить речення на смислові відрізки, виділяє голосом ключові слова, ураховуючи ситуацію спілкування; оцінює прочитаний вголос текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення);
3		<u>Відтворення готового тексту:</u> Перекази за простим і складним планами. Говоріння: Докладні перекази художніх текстів розповідного характеру з елементами опису приміщення, природи. Вибірковий переказ тексту наукового стилю з елементами роздуму. Письмо: Докладні перекази художніх текстів розповідного характеру з елементами опису приміщення й тексту-роздуму. Вибірковий переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи. Докладний переказ тексту художнього стилю із творчим завданням (опис природи чи приміщення).	Учень (учениця): переказує докладно й вибірково (усно й письмово) почуті й прочитані тексти художнього й наукового стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 150-200 слів, вибіркового – орієнтовно 250-300 слів) за самостійно складеним простим і складним планами, підпорядковуючи висловлювання темі та основній думці, з дотриманням композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму; помічає й виправляє недоліки у своєму й чужому мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).

4	Створення власних висловлювань: Діалогічне мовлення: <i>Діалог</i>, його розігрування відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з особистими враженнями від певних подій, спостереженнями, обміном думками, життєвим досвідом учнів, етикетного характеру. Монологічне мовлення: Твори за простим планом. Говоріння: Твори-описи приміщення та природи на основі особистих вражень у художньому стилі.	Учень (учениця): складає й розігрує діалоги певного обсягу (орієнтовно 7-8 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації спілкування, запитань, досягаючи комунікативної мети; дотримується норм української літературної мови; висловлює особисту позицію щодо обговорюваної теми, дотримуючись правил спілкування, уживає прислів'я й приказки для висновків та узагальнень; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення); добирає й систематизує для самостійних висловлювань матеріал на основі різних інформаційних джерел (зокрема й ресурсів Інтернету). Учень (учениця): складає усні й письмові твори за простим планом, обираючи відповідний до ситуації спілкування та
	Твір-оповідання за жанровою картиною. Повідомлення на лінгвістичну тему в науковому стилі. Письмо: Твір-опис приміщення на основі особистих вражень у науковому стилі. Твір-опис природи за картиною в художньому стилі. Твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі. Твір-оповідання на основі побаченого. Замітка в газету типу роздуму про вчинки людей. Ділові папери. План роботи. Оголошення.	задуму стиль мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий); тип мовлення (зокрема твір-опис приміщення й природи, твір-роздум про вчинки людей), жанри мовлення (оповідання на основі побаченого, повідомлення, замітка про вчинки людей, план роботи, оголошення), мовні засоби, ураховуючи особливості ситуації спілкування, відповідно до заданої структури (вступ, основна частина, кінцівка), комунікативного завдання; додержується вимог до мовлення й основних правил спілкування; помічає й виправляє недоліки у своєму й чужому мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).
Міжпредметні зв'язки. Інтер'єр і пейзаж у літературному творі; усна характеристика літературного героя; письмовий відгук про невеликий твір (література); переказ текстів наукового стилю (історія, природознавство); усні роздуми на математичні теми (математика); усний опис змісту й художніх засобів творів живопису, які зображують інтер'єр, пейзаж; усна розповідь за змістом жанрової картини про вчинки людей; теплі й холодні кольори; властивості, кольорове багатство доквілля (образотворче мистецтво).		

Мовна змістова лінія

№ п\п	Кількість	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовної компетентності
-------	-----------	-----------------------------	---------------------------------------

	годин		учнів
1	1	Вступ. Краса і багатство української мови	Учень (учениця): знає засоби милозвучності української мови; знаходить їх у тексті; використовує у власному мовленні; усвідомлює естетичну цінність української мови.
2	7	Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого Словосполучення й речення. Головні члени речення. Просте речення. Звертання, вставні слова, однорідні члени речення в простому реченні. Розділові знаки в простому реченні. Складне речення. Пряма мова. Діалог. Структура тексту: зачин, основна частина, кінцівка; відоме й нове. Тема й основна думка тексту, мікротема, тематичне речення. Види зв'язку речень у тексті: послідовний, паралельний (практично). Типи й стилі тексту. Поняття про офіційно-діловий стиль. Правопис. Розділові знаки в простому реченні. Розділові знаки у складному реченні і при прямій мові й діалозі. Орфограми в коренях, префіксах, суфіксах і на межі значущих частин слова та основ. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Вставні слова, слова зі звертаннями й вставними словами. Граматика. Частини мови, якими виражаються звертання, вставні слова, однорідні члени речення. Займенники, сполучники, прислівники, повтори спільнокоренових слів, контекстуальні синоніми як засоби зв'язку речень у тексті. Культура мовлення. Правильне інтонсування простих речень зі звертаннями, вставними словами та однорідними членами речення різних за метою висловлювання. Інтонування складних речень. Засвоєння стандартних висловів, словосполучень в офіційно-діловому стилі. Текст (риторичний аспект) Звертання, вставні слова, однорідні члени речення у власних висловлюваннях на певну тему.	Учень (учениця): розрізняє словосполучення й речення, прості й складні речення, типи й стилі мовлення; визначає головне й залежне слово в словосполученні, головні й другорядні члени речення, типи й стилі мовлення; знаходить у реченні вставні слова, звертання та однорідні члени речення; називає частини мови, якими вони виражені; розставляє правильно розділові знаки в простих ускладнених реченнях, складних реченнях; пояснює орфограми й пунктограми за допомогою вивчених правил; знаходить і виправляє орфографічні й пунктуаційні помилки на вивчені правила; будує речення зі звертаннями, вставними словами, однорідними членами речення; із простих речень – складне; речення з прямою мовою; тексти офіційно-ділового стилю та інших стилів; помічає й виправляє порушення вимог до культури мовлення при інтонуванні простих і складних речень, усуває недоліки в змісті, структурі тексту й мовному оформленні; складає усні й письмові монологічні й діалогічні висловлювання на певну соціокультурну тему відповідно до визначеної

			комунікативної мети на основі власного життєвого досвіду, використовуючи звертання, вставні слова, прості й складні речення з прямою й непрямою мовою та діалоги.
3	12	Лексикологія. Фразеологія Групи слів за їх походженням: власне українські й запозичені (іншомовного походження) слова. Тлумачний словник української мови. Словник іншомовних слів. Активна й пасивна лексика української мови: застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми. Групи слів за вживанням: загальноновживані й стилістично забарвлені слова, діалектні, професійні слова й терміни, просторічні слова. Офіційно-ділова лексика. Фразеологізми. Поняття про фразеологізм, його лексичне значення. Джерела українських фразеологізмів. Прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми як різновиди фразеологізмів. Фразеологізми в ролі членів речення. Ознайомлення із фразеологічним словником. Внутрішньопредметні зв'язки: Фонетика, орфоенія. Вимова слів іншомовного походження, передача звуків в українській мові. Культура мовлення й стилістика. Доречне вживання вивчених пластів лексики у власному мовленні; визначення їх ролі в текстах різних стилів. Текст (риторичний аспект). Удосконалення умінь і навичок використовувати лексичні групи й фразеологізми, дотримуватися морально-етичних норм у процесі спілкування. Міжпредметні зв'язки. Використання фразеологізмів у художньому творі.	Учень (учениця): усвідомлює основні терміни розділу, їх значення; визначає лексичне значення слова, групи слів за значенням, походженням, уживанням у мові; значення фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів; стилістичну роль діалектизмів, професійних слів, термінів, архаїзмів, неологізмів і фразеологізмів у художніх і науково-публіцистичних текстах; доводить аргументовано приналежність слова до певної групи лексики; редагує тексти з лексичними помилками; доречно використовує у власному мовленні вивчені пласти лексики, фразеологізми; складає висловлювання про професію з описом процесів праці; користується словниками різних типів; складає й розігрує діалоги за певною ситуацією в офіційно-діловому стилі.
5	9	Словотвір. Орфографія Змінювання і творення слів. Твірне слово - база для утворення іншого слова. Основні способи словотворення: префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний (відкидання від твірного слова префіксів, суфіксів і закінчення), складання основ (або слів), аббревіатури, перехід слів з однієї частини мови в іншу. Словотвірний ланцюжок. Словотвірний розбір слова. Словотвірний словник. Зміни приголосних при творенні слів: іменників із суфіксом -ин (а) від прикметників на -ський, -цький; буквосполученням -чн- (-	Учень (учениця): знає основні способи словотвору; приголосні, що зазнають змін при суфіксальному словотворенні; знаходить їх у слові, правильно проводить зміни; визначає спосіб творення відомих слів, а також поетичних неологізмів; самостійно утворює нові слова вивченими способами, словотвірний ланцюжок й словотвірне гніздо; знаходить і пояснює вивчені

		ин-). Зміни приголосних при творенні відносних прикметників із суфіксами –ськ-, -цьк-, -зьк- та іменників з суфіксами –ств (о), -ств (о), -цтв (о). Складні слова. Сполучні о, е в складних словах. Творення складноскорочених слів. Правопис складних слів разом і через дефіс, написання слів з нів-; правопис складноскорочених слів. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння нових слів, утворених різними способами, поетичних неологізмів із художніх творів. Граматика. Творення самостійних частин мови. Культура мовлення. Вимова та наголошення складних і складноскорочених слів; правильне вживання їх у мовленні з прикметниками й дієсловами. Складні випадки слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь забезпечувати зв'язність тексту, також шляхом використання в ньому спільнокореневих слів.	орфограми в словах; знаходить і виправляє орфографічні помилки на вивчені правила; користується словотвірним та орфографічним словниками; утворює й використовує складноскорочені слова у власному мовленні, правильно узгоджуючи їх із прикметниками й дієсловами; правильно пише й вимовляє складні й складноскорочені слова; складає речення зі словами, що перейшли з однієї частини мови в іншу, а також висловлювання на певну соціокультурну тему, звертаючи особливу увагу на забезпечення зв'язності тексту; редагує тексти, усуваючи недоліки в їх будові, а також у стилістичному використанні засобів словотвору.
6	20	Морфологія. Орфографія Загальна характеристика частин мови. Іменник Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники – назви істот і неістот (повторення). Іменники загальні й власні, конкретні та абстрактні. Збірні іменники. Рід іменників (повторення). Іменники спільного роду. Число іменників (повторення). Іменники, що мають форми тільки однини або тільки множини. Відмінки іменників, їх значення. Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни й групи. Відмінювання іменників I відміни. Відмінювання іменників II відміни. Особливості відмінювання іменників чоловічого роду в родовому відмінку. Відмінювання іменників III – IV відмін. Незмінювані іменники. Рід незмінюваних іменників. Відмінювання іменників, що мають форму лише множини. Особливості творення іменників. Правопис іменників. Велика буква і лапки у власних назвах. Не з іменниками.	Учень (учениця): усвідомлює, що вивчає морфологія; морфологічні ознаки іменника, його синтаксичну роль; особливості відмінювання іменників кожної відміни; знаходить іменники в реченні; визначає правильно морфологічні ознаки іменника, належність його до певної відміни й роду іменників; пояснює основні значення відмінків; відмінює іменники; визначає форму іменника в реченні, значення іменникових суфіксів; використовує відмінкові закінчення іменників I–IV відмін, а також незмінювані іменники та іменники, що вживаються лише у власному мовленні; утворює іменники різними способами; правильно пише іменники з вивченими орфограмами;

		Букви -а (-я), -у (-ю) в закінченнях іменників чоловічого роду другої відміни. Букви е, и, і в суфіксах -ечок, -ечк, -ичок, -ичк, -інн (я), -ення (-я), -н (я), -инн (я), -ив (о), -ев (о). Особливості написання іменників у кличному відмінку. Написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові, Правопис складних іменників. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння нових слів на позначення осіб, предметів і явищ, прислів'їв, крилатих висловів. Культура мовлення й стилістика. Використання в мовленні іменників – синонімів, омонімів. Запобігання помилкам у визначенні роду окремих іменників (рояль, зал, рукопис), іменників спільного роду (староста, сирота, бідолаха, листоноша, нероба, сиротина). Уживання відмінкових форм іменників, кличного відмінка при звертанні (земле, Василю, Олено, добродію, батьку). Синонімічність деяких відмінкових закінчень: купив сіль (солі), хліб (хліба), твого ім'я (імені), пас ягнята (ягнят). Текст (риторичний аспект). Залежність точності й ясності висловлення від правильного вживання іменника; уживання «модних» слів (сленгу), іменникових запозичень з інших мов; вибір слова-іменника залежно від стилю й ситуації спілкування. Міжпредметні зв'язки. Слова з суфіксами зменшувально-пестливого значення й суфіксами згрубілості в художніх творах (література). Велика буква у власних назвах (історія, географія).	правильно утворює і пише чоловічі й жіночі прізвища, імена по батькові; знаходить і виправляє орфографічні помилки на вивчені правила; користується орфографічним словником; використовує в мовленні іменники-синоніми та іменники-антоніми, синонімічність відмінкових закінчень, зокрема як засіб милозвучності, кличний відмінок іменників при звертанні, фразеологізми й крилаті вислови, до складу яких входять іменники; усвідомлює роль іменників у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення; помічає й виправляє граматичні помилки у використанні іменників; створює тексти на визначену соціокультурну тему, використовуючи вивчені виражальні можливості іменника й уникаючи помилок, зазначених у програмі.
7	16	Прикметник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Групи прикметників за значенням: якісні, відносні, присвійні. Перехід прикметників з однієї групи в іншу. Ступені порівняння якісних прикметників, їх творення. Відмінювання прикметників. Повні й короткі форми прикметники. Прикметники твердої й м'якої груп. Творення прикметників. Перехід прикметників в іменники. Правопис прикметників. Написання прикметників із суфіксами: -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -цьк-, -зьк-.	Учень (учениця): усвідомлює морфологічні ознаки прикметника, його синтаксичну роль; знаходить прикметники в реченні; визначає його значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль у реченні; відмінює прикметники твердої й м'якої груп; утворює правильно форми вищого і найвищого ступеня порівняння якісних прикметників; якісні, відносні й

		Букви е, о, и в прикметникових суфіксах –ев– (–єв–), –ов– (–йов–, –ьов–), –ин–, –ін–, –ичн–. Зміни приголосних при творенні відносних прикметників за допомогою суфіксів –ськ–, –ств(о), –цьк–, цтв(о), –зьк–, зтв(о). Написання не з прикметниками. Написання –н– і –нн– у прикметниках. Написання складних прикметників разом і через дефіс. Написання прізвищ прикметникової форми. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. Використання в мовленні прикметників-синонімів. Правильне вживання в мовленні вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників. Лексикологія. Фразеологія. Засвоєння прикметників-означень, фразеологізмів із прикметниками. Прикметники-синоніми та антоніми. Текст (риторичний аспект). Роль прикметників-епітетів у розкритті задуму висловлювання. Міжпредметні зв'язки. Використання прикметників для точного опису предметів, явищ і подій (географія, історія, ботаніка), епітет, порівняння, метафора (література).	присвійні прикметники від інших частин мови за допомогою відомих способів словотвору; складає з ними речення; уживає у власному мовленні; правильно пише прикметники з вивченими орфограмами й пояснює їх, користуючись правилом; знаходить і виправляє помилки в правописі прикметників; усвідомлює роль прикметників у досягненні точності й виразності мовлення; робить аналіз текстів у підручниках літератури, історії, географії, фізики, хімії щодо стилістичної ролі в них прикметників; редагує тексти з метою усунення невиправданих повторів прикметників і заміни їх синонімами; читає й переказує (усно й письмово) тексти з описами природи, приміщення; складає діалоги відповідно до запропонованої ситуації, пов'язаної з особистими враженнями, спостереженнями, а також висловлювання на соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості прикметника.
8	10	Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Числівники кількісні (на означення цілих чисел, дробові, збірні) і порядкові. Числівники прості, складні й складені. Відмінювання числівників. Творення числівників. Правопис. Буква ь на кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках. Роздільне написання складених числівників. Написання разом порядкових числівників з –тисячний. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. Правильне вживання кількісних числівників з іменниками у всіх відмінках. Уживання числівників для позначення дат, часу (годин).	Учень (учениця): усвідомлює загальне значення числівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль у реченні; знаходить числівники в тексті, розрізняє числівники й прислівники; визначає їх граматичні ознаки; утворює й використовує правильно відмінникові форми числівників; поєднує правильно числівники з іменниками; знаходить вивчені орфограми в числівниках; пояснює їх правилами; помічає й виправляє помилки на вивчені правила;

		Лексикологія й фразеологія. Засвоєння числівників на позначення дат і годин. Числівники у фразеологізмах; засвоєння таких фразеологізмів. Текст (риторичний аспект). Використання числівників з метою надання текстові переконливості, точності; почуття міри у використанні числівників. Міжпредметні зв'язки. Правильне використання форм числівників під час читання й усного пояснення задач, прикладів (фізика, математика); використання числівників у відповідях на уроках (історія, географія, хімія).	аналізує тексти щодо стилістичної ролі в них числівників; усвідомлює роль числівників у досягненні точності й виразності мовлення; складає речення, висловлення з використанням прислів'їв, крилатих висловів, до складу яких входять числівники; створює діалоги з використанням дат і точного позначення часу, а також усні, письмові висловлення на певну тему, використовуючи виражальні можливості числівників.
9	10	Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням: особові, зворотний, присвійні, вказівні; питальні й відносні; заперечні; означальні й неозначені (ознайомлення). Відмінювання займенників усіх розрядів. Перехід з однієї частини мови в іншу (займенника в іменник і частку, числівника й прикметника в займенник). Правопис займенників. Приставний н у формах особових і вказівних займенників. Написання разом і через дефіс неозначених займенників. Правопис заперечних займенників. Написання займенників із прийменниками окремо. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення і стилістика. Уживання займенників для зв'язку речень у тексті. Використання особового займенника Ви у ввічливому значенні при звертанні до однієї особи. Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів, прислів'їв, крилатих висловів, до складу яких входять займенники. Текст (риторичний аспект). Займенники я і ми в спілкуванні. Міжпредметні зв'язки. Використання займенників у відповідях учнів на уроках історії, географії, літератури, предметах природничо-математичного циклу.	Учень (учениця): усвідомлює значення, морфологічні ознаки й синтаксичну роль займенника; знаходить займенники в тексті; визначає їх морфологічні ознаки й синтаксичну роль у реченні; утворює неозначені й заперечні займенники; відмінює правильно всі розряди займенників; правильно визначає розряд займенників <i>його, її, їх</i>; знаходить вивчені орфограми й пояснює їх; помічає й виправляє помилки в написанні та вживанні займенників; аналізує тексти щодо стилістичної ролі в них займенників; використовує займенники для зв'язку речень у тексті; правильно поєднує займенники з прийменниками; створює монологи й діалогі-роздуми про вчинки людей із використанням виражальних можливостей займенника для розкриття задуму висловлення.

10	4	Повторення в кінці року Лексикологія. Словотвір й орфографія. Морфологія й орфографія.	Учень (учениця): знає основні орфограми у вивчених частинах мови; знаходить у тексті й характеризує за граматичними ознаками вивчені частини мови; правильно використовує їх у власному мовленні; знаходить лексичні й граматичні помилки в тексті, виправляє й пояснює їх; складає твори на основі побаченого, почутого з урахуванням тематики соціокультурної змістової лінії.
----	---	---	--

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Орієнтовні вимоги до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлювань учнів	
Я і українська мова й література.	Українська мова – основа національної ідентичності.	«Барви українського слова», «Чистіша від сльози вона хай буде».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості і добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток,
Я і Батьківщина, (її природа, історія)	Етнографічне районування України. Рослинний і тваринний світ рідного краю. Особливості природного ландшафту України. Сім природних чудес України. Гармонія людини й природи.	«Барвінковий край», «Рідні красивици», «Велична премудра природа».	
Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Родинно-побутова культура українців. Народна пісня – душа народу. Колискова. Обрядові пісні. Історія кобзарства в Україні. Кобзарі й лірники. Гумористична й сатирична творчість українського народу. Національне традиційне вбрання українців. Символіка народного костюма. Українська народна архітектура.	«Наша дума, наша пісня не вмре, не загине» (Т.Шевченко), «Мамина пісня», «Ой весна, весна, днем красна», «Про що розповідає старенька хата».	
Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Художньо-культурна цінність декоративно-прикладного мистецтва. Плетіння, вишивка, ткацтво, килимкарство,	«Одягни вишиванку». «Мережила скатертину».	

Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (родина, класний колектив, народ, людство)	кераміка, мереживо тощо. Моя родина, родовід. Родинні цінності, свята й традиції. Мати – берегиня роду. Життя за нормами народної моралі. Етика спілкування. Слово як духовна святина. Домашні обов'язки. Дружба й товаришування.	«Ой, роде наш красний», «Із замуленого джерела води не нап'єшся». «Люди, з яких я беру приклад», «Любить людей мене навчила мати...» (В.Симоненко). «Пізнай самого себе», «Не одяг прикрашає людину, а добрі справи».	сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомлює необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.
Я як особистість	Світ моїх захоплень.		

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних вмінь	Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) <i>самостійно чи за допомогою вчителя:</i> визначає мотив і мету власної пізнавальної діяльності; планує діяльність для досягнення мети; здійснює план; оцінює здобутий <i>результат</i> і робить відповідні корективи.
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) <i>самостійно чи за необхідною допомогою вчителя:</i> аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює їх; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень (учениця) <i>за певною допомогою вчителя чи самостійно:</i> уявляє словесно описані предмети і явища; переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблему в процесі навчання; усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення (у нескладних випадках).
Естетико-етичні	Учень (учениця) помічає красу в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, у вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює свої вчинки, узгоджувати їх із загальнолюдськими

	моральними нормами; виявляє готовність і здатність творити добро словом і ділом.
--	--

7 клас

(88 год. 2,5 год. на тиждень)

(3 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовленнєвої компетентності учнів
1	22 (заг.)	Відомості про мовлення Повторення вивченого про текст, його структурні особливості, мовні засоби зв'язку речень у тексті Мікротема тексту (практично) . Повторення вивченого про стилі мовлення. Поняття про публіцистичний стиль. Складний план власного висловлювання (практично). Різновиди читання: ознайомлювальне, вивчальне, переглядове. Ознайомлювальне читання (практично). Повторення вивченого про типи мовлення. Особливості побудови опису зовнішності людини, опису дій, роздуму дискусійного характеру. Жанри мовлення: оповідання, замітка, розписка, особливості їх побудови. Стилістична помилка (практично).	Учень (учениця): розпізнає текст, його структурні особливості, загальні мовні засоби міжфразного зв'язку в тексті (службові і вставні слова, єдність видо-часових форм дієслів-присудків, займенники, числівники); визначає ситуацію спілкування, стилі мовлення (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний); типи (розповідь, опис зовнішності людини, процесу праці, роздум дискусійного характеру); жанри (оповідання, замітка, розписка), особливості їх побудови; знаходить і виправляє стилістичні помилки.
2		Види робіт <u>Сприймання чужого мовлення:</u> <u>Аудіювання (слухання-розуміння)</u> Сприймання на слух прямо не вираженої емоційно-оцінної інформації, розрізнення на слух відомої й нової інформації, поділ прослуханого тексту на частини, розуміння логічного й емоційно-оцінного компонентів його змісту. <i>Слухання-розуміння</i> текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких стилів: художнього, наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного; типів: розповідь, опис, роздум (зокрема опис зовнішності людини, опис дій, роздум дискусійного характеру); жанрів мовлення: оповідання, стаття, нарис, замітка, п'єса, казка, пісня,	Учень (учениця): розуміє з одного прослухування фактичний зміст незнайомого тексту, тему та основну думку (тривалість звучання художнього тексту обсягом 600-700 слів – 6-7 хв., інших стилів обсягом 500-600 слів (також публіцистичного) – 5-6 хв.); прогнозує зміст висловлювання за формулюванням теми, поданим планом; виокремлює ключові слова й записує їх у процесі слухання; розрізняє прямо не виражену в тексті емоційно-оцінну інформацію; спеціальні засоби для виділення основних положень тексту; відому й нову інформацію; визначає основну й другорядну інформацію, причинно-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні засоби в текстах (складніших порівняно з попередніми класами) ;

		легенда, переказ, байка, загадка, прислів'я, приказки (об'єднані певною темою). Читання мовчки і вголос Читання мовчки текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких стилів: художнього, наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного; типів мовлення: розповідь, опис, роздум (зокрема опис зовнішності людини, опис дій, роздум дискусійного характеру); жанрів: оповідання, стаття, нарис, замітка, п'єса, казка, пісня, легенда, переказ, байка, загадка, прислів'я, приказки. Ознайомлювальне читання (практично). Виразне читання вголос художніх, науково-популярних, публіцистичних текстів, що належать до таких жанрів мовлення, як оповідання, п'єса, стаття, нарис, замітка, переказ, легенда, байка, вірш, пісня, прислів'я, усмішки (вивчення деяких напам'ять або близько до тексту для збагачення власного мовлення)	складає простий план почутого; оцінює прослухане, співвідносячи його із задумом мовця, своїм життєвим досвідом. Учень (учениця): читає мовчки відповідно до їхнього віку незнайомі тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення зі швидкістю 120-210 слів за хв.; користується з певною метою залежно від мовленнєвої ситуації ознайомлювальним видом читання (відшуковує потрібну інформацію, читаючи заголовки, назву, анотацію, початок, кінцівку, окремі фрагменти тексту, орієнтується в його композиції, виділяє ключові слова, основну й другорядну інформацію, ділить текст на змістові частини, максимально повно охоплює дібраний матеріал); складає складний план прочитаного; визначає причинно-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні особливості тексту; оцінює прочитане (його зміст, форму, авторський задум і мовне оформлення). Учень: виразно читає вголос знайомі тексти (складніші порівняно з попередніми класами) різних стилів, типів і жанрів мовлення з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражає з допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, авторський задум; оцінює прочитаний уголос текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).
3		<u>Відтворення готового тексту:</u>	

		Перекази за простим і складним планами. Говоріння: Докладний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису зовнішності людини. Докладний переказ тексту публіцистичного стилю мовлення. Стислий переказ тексту наукового стилю. Письмо: Докладні перекази розповідного тексту з елементами опису зовнішності людини в художньому стилі й тексту-роздуму дискусійного характеру. Стислий переказ розповідного тексту з елементами опису дій в художньому стилі.	Учень (учениця): переказує докладно й стисло (усно й письмово) прослухані й прочитані тексти художнього, наукового й публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 200-250 слів, стислого – у півтора рази більше), підпорядковуючи висловлювання темі й основній думці, з урахуванням комунікативного завдання, композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму, за самотійно складеним простим і складним планами; оцінює текст (його зміст, форму, авторський задум і мовне оформлення).
4		<u>Створення власних висловлювань:</u> Діалогічне мовлення: <i>Діалог</i>, який доповнює почутий або прочитаний текст, його розігрування відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з характеристикою людей; діалог дискусійного характеру. Монологічне мовлення: <i>Твори</i> за простим і складним планами. Говоріння: Твір-опис зовнішності людини в художньому стилі. Твір-опис дій на основі власних спостережень (<i>у формі інструкцій або настанов, керівництва до виконання певних дій</i>). Твір-роздум дискусійного характеру публіцистичного стилю.	Учень (учениця): складає діалог за зразком, поданим початком або закінченням, діалоги до монологічних текстів, доповнює відсутні репліки в поданому діалозі; розігрує діалог (орієнтовно 8-10 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягаючи комунікативної мети, аргументуючи висловлені тези, спростовуючи помилкові висловлювання співрозмовника; додержується норм української літературної мови й правил спілкування; висловлює особисту позицію щодо обговорюваної теми, добираючи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, даючи влучну, дотепну відповідь із використанням прислів'їв і приказок; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення). Учень (учениця): складає усні й письмові твори за простим і складним планами, обираючи відповідний ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий), типи мовлення (зокрема твори-описи зовнішності людини й дій, твір-роздум дискусійного характеру); жанри мовлення (оповідання за поданим сюжетом, портретний нарис, анотація, розписка); мовні засоби відповідно до

	Письмо: Твір-опис зовнішності людини за картиною в художньому стилі. Твір-опис дій, виконуваних автором в художньому стилі (наприклад, <i>приготування обіду, моделювання, малювання, шиття, вишивання тощо</i>). Твір-оповідання за поданим сюжетом. Портретний нарис у публіцистичному стилі. Анотація. <i>Ділові папери</i>. Розписка.	задуму висловлювання, стилю, типу й жанру мовлення; збирає й систематизує матеріал для твору; додержується вимог до мовлення й основних правил спілкування; помічає й виправляє недоліки у власному й чужому мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).
Міжпредметні зв'язки. Письмова характеристика літературного героя; елементарний аналіз змісту й художніх засобів твору-живопису про подвиг людей; передача динаміки дій (образотворче мистецтво); нариси на суспільну тему (історія).		

Мовна змістова лінія

№	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовної компетентності учнів
1	63 (заг.) 1	Вступ Мова – скарбниця духовності народу	Учень (учениця): усвідомлює роль мови в збереженні духовних надбань народу; аргументовано доводить своє твердження з теми уроку.
2	3	Повторення та узагальнення вивченого Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях. Частини мови. Вивчені групи орфограм.	Учень (учениця): розставляє правильно розділові знаки в простому й складному реченнях відповідно до вивчених правил; знаходить у реченні вивчені частини мови, орфограми; визначає належність слова до частини мови, обґрунтовує написання орфограми; виправляє допущені помилки; складає прості й складні речення; читає й переказує тексти з різними видами речень.
3	18	Морфологія. Орфографія Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Форми дієслова: неозначена форма, особові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на -но, -то (загальне ознайомлення). Неозначена форма (інфінітив) та особові форми. Доконаний і недоконаний види дієслова. Часи дієслова. Теперішній час. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. Майбутній час. Дієслова І	Учень (учениця): усвідомлює загальне значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; знаходить дієслово в реченні; визначає його форми, граматичні ознаки, належність дієслова до певної дієвідміни, засоби творення видових пар дієслів; правильно вимовляє дієслова й пише їх із вивченими орфограмами; аргументує написання орфограм;

		і II дієвідмін. Дієвідмінювання дієслів теперішнього й майбутнього часу. Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного й наказового способів. Безособові дієслова. Способи творення дієслів. Правопис дієслів. Не з дієсловами (повторення). Правопис -ться, -ися в кінці дієслів (повторення). Букви е, и в особових закінченнях дієслів I і II дієвідмін (повторення). Буква ь у дієсловах наказового способу. Внутрішньопредметні зв'язки. Лексикологія й фразеологія. Уживання дієслів-синонімів, антонімів у переносному значенні; засвоєння найуживаніших фразеологізмів (зокрема приказок і прислів'їв), крилатих висловів, до складу яких входять дієслова. Фонетика. Орфоенія. Вимова дієслів на -ися, -ться. Чергування приголосних у дієсловах. Синтаксис. Уживання дієслова в ролі різних членів речення. Культура мовлення й стилістика. Засвоєння дієслівних словосполучень із керованим залежним словом. Уживання одних способів дієслів чи форм певного часу замість інших. Текст (риторичний аспект). Складання висловлювань у художньому стилі з дієсловами у 2 ос.однини; ділових паперів (інструкція) з дієсловами у 3 особі множини. Міжпредметні зв'язки. Метафора, уособлення (література).	знаходить і виправляє допущені помилки на вивчені орфографічні правила, а також помилки у формі залежного слова; використовує правильно форми дієслів у мовленні; аналізує випадки використання дієслів із стилістичною метою, визначаючи їх виражальні можливості; конструює речення з дієсловами в усіх часах і особових формах, зокрема в переносному значенні; редагує тексти щодо заміни повторюваних дієслів синонімами, уживання одних дієслів одного способу замість інших; складає й розігрує діалоги відповідно до запропонованої ситуації спілкування, використовуючи з комунікативною метою дієслова у формі одного часу й способу замість іншого; складає усні й письмові висловлювання на певну соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості дієслова, зокрема висловлювання в художньому стилі з дієсловами 2-ї особи однини; ділові папери (інструкцію) з дієсловами у 3 особі множини; усвідомлює роль дієслів у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення.
4	10	Дієприкметник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Активні й пасивні дієприкметники. Творення й відмінювання активних і пасивних дієприкметників теперішнього й минулого часу. Дієприкметниковий зворот. Безособові дієслівні форми на -но, -то. Правопис дієприкметників. Правопис голосних у закінченнях дієприкметників. Відокремлення комами дієприкметникових зворотів (після означуваного іменника).	Учень (учениця): усвідомлює загальне значення дієприкметника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; відрізняє дієприкметник від прикметника; знаходить у реченні дієприкметник і дієприкметниковий зворот, безособові дієслівні форми на -но, -то; визначає дієприкметники активного й пасивного стану; засоби їх творення; пише правильно дієприкметники з вивченими орфограмами;

		Правопис голосних і приголосних у суфіксах дієприкметників. Н у дієприкметниках та ни у прикметниках дієприкметникового походження. Не з дієприкметниками. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Дієприкметникові синоніми, антоніми; фразеологізми (приказки й прислів'я), крилаті вислови, до складу яких входять дієприкметники. Синтаксис. Пунктуація. Уживання дієприкметників і дієприкметникових зворотів у ролі другорядних членів речення. Розділові знаки при дієприкметникових зворотах. Культура мовлення й стилістика. Правильне використання активних дієприкметників у мовленні. Побудова речень із дієприкметниковими зворотами; синоніміка складних і простих речень із дієприкметниковими зворотами. Синоніміка речень активного й пасивного стану. Використання в мовленні безособових форм на -но, -то. Текст (риторичний аспект). Створення текстів-описів з уживанням дієприкметників і дієприкметникових зворотів. Міжпредметні зв'язки. Використання дієприкметників як засобу творення образності (література); використання дієприкметників у наукових текстах (історія, географія, біологія, фізика).	правильно розставляє розділові знаки при дієприкметниковому звороті; пояснює орфограми в дієприкметнику й пунктограми; знаходить і виправляє в реченні помилки на вивчені орфографічні, граматичні й пунктуаційні правила; правильно інтонує речення з дієприкметниковими зворотами; складає речення з дієприкметниковими зворотами; здійснює їх заміну підрядним реченням; використовує дієприкметники, дієприкметникові звороти, форми на -но, -то, а також фразеологізми, крилаті вислови, до складу яких входять дієприкметники, у власних висловлюваннях, зокрема в текстах-описах на певну соціокультурну тему.
5	7	Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Вид і час дієприслівників. Дієприслівники недоконаного й доконаного виду, їх творення. Дієприслівниковий зворот. Правопис дієприслівників. Коми при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівникові. Не з дієприслівниками. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Дієприслівникові синоніми й антоніми. Найуживаніші фразеологізми (у т.ч. приказки й прислів'я) з дієприслівниками і дієприслівниковими зворотами. Синтаксис. Пунктуація. Дієприслівники й дієприслівникові звороти в ролі другорядних членів речення. Розділові знаки при	Учень (учениця): усвідомлює загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль дієприслівника; знаходить дієприслівник, дієприслівниковий зворот у реченні; відрізняє дієприслівник від дієприкметника; визначає граматичні ознаки дієприслівника; пише правильно дієприслівники з вивченими орфограмами; розставляє розділові знаки при дієприслівниках і дієприслівникових зворотах виправляє помилки у вживанні й правописі дієприслівників;

		дієприслівниковому звороті й одиничних дієприслівниках. Культура мовлення. Правильне вживання дієприслівників у власному мовленні, дотримання інтонації в реченнях із дієприслівниковим зворотом. Текст (риторичний аспект). Використання дієприслівників та дієприслівникових зворотів для зв'язку речень у тексті. Міжпредметні зв'язки. Використання дієприслівника для створення образності (художня література); використання дієприслівника в наукових текстах (історія, географія, біологія, хімія, фізика, математика).	правильно будує речення з дієприслівниковими зворотами, інтонує їх. конструює прості речення з дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами, замінює їх складними реченнями з підрядними обставинними; читає й переказує тексти з дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами; складає монологи й діалоги, використовуючи виражальні можливості дієприслівників і дієприслівникових зворотів.
6	14	Прислівник, загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Наголос у прислівниках. Розряди прислівників (практично). Ступені порівняння прислівників. Способи творення прислівників. Правопис прислівників Букви н та nn у прислівниках. Не і ні з прислівниками. И та і в кінці прислівників. Правопис прислівників на -о, -е, утворених від прикметників і дієприкметників. Написання прислівників окремо, разом і через дефіс. Написання прислівникових словосполучень типу: раз у раз, з дня на день... Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Прислівники-синоніми й антоніми; прислівники-омоніми до іменників із прийменниками. Фразеологізми й крилаті вислови з прислівниками Синтаксис. Прислівник у ролі головних і другорядних членів речення. Культура мовлення й стилістика. Правильне наголошування прислівників. Використання прислівників як засобу зв'язку речень у тексті й засобу підсилення виразності мовлення. Текст (риторичний аспект). Використання прислівників у текстах художнього й публіцистичного стилів. Міжпредметні зв'язки. Використання прислівників у художніх і наукових текстах (література, історія, географія, біологія, хімія, фізика).	Учень (учениця): усвідомлює загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль прислівника; знаходить прислівники в реченні, відрізняючи їх від омонімічних і паронімічних частин мови; визначає його граматичні ознаки; утворює ступені порівняння, практично застосовує правила правопису; правильно наголошує прислівники; помічає й виправляє помилки в правописі прислівників; аналізує й визначає роль прислівника в художніх і наукових текстах; складає речення з прислівниками й мікротексти, використовуючи прислівник для зв'язку речень у тексті; створює усні й письмові висловлювання на певну соціокультурну тему, використовуючи прислівник як виражальний засіб мовлення.

7	3	Прийменник як службова частина мови. Прийменник як засіб зв'язку слів у словосполученні й реченні. Види прийменників за будовою. Непохідні й похідні прийменники. Правопис прийменників. Написання похідних прийменників разом, окремо і через дефіс. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія Прийменники-синоніми й антоніми. Синтаксис. Прийменниково-іменникові конструкції в ролі членів речення. Культура мовлення й стилістика. Особливості вживання деяких прийменників з іменниками. Прийменники-синоніми як засіб милозвучності мови (в-у, з-зі-із-зо). Текст (риторичний аспект). Використання прийменника в мовленні для відтворення логічних зв'язків. Стилiстичне використання повтору прийменника в народнопоетичній творчості. Міжпредметні зв'язки. Використання прийменниково-іменникових конструкцій у художніх і наукових текстах (література, історія, географія, фізика, хімія).	Учень (учениця): знаходить прийменники в реченні; відрізняє їх від сполучників і часток; правильно поєднує з іменниками; застосовує правила правопису прийменників; знаходить і виправляє помилки в їх правописі; аналізує тексти щодо правильності використання прийменників із відмінковими формами іменників; складає речення з різноманітними прийменниково-іменниковими конструкціями; редагує тексти щодо правильності використання прийменникових засобів милозвучності мовлення.
8	3	Сполучник як службова частина мови. Види сполучників за будовою, походженням, способом використання в реченні. Використання сполучників у простому й складному реченнях: сполучники сурядності й підрядності. Сполучники й сполучні слова. Правопис сполучників. Написання сполучників разом та окремо. Розрізнення сполучників і однозвучних слів. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Сполучники-синоніми й антоніми, фразеологізми й крилаті вислови зі сполучниками. Синтаксис. Сполучник як засіб зв'язку однорідних членів речення, частин складносурядного й складнопідрядного речень. Культура мовлення й стилістика. Використання в мовленні сполучників-синонімів. Текст (риторичний аспект). Використання сполучників для зв'язку речень у тексті і як засобу створення антитези.	Учень (учениця): знаходить сполучники в реченні; відрізняє їх від прийменників і часток; визначає види сполучників за будовою, способом використання в простому й складному реченнях; правильно пише сполучники; помічає й виправляє помилки в їх написанні; правильно аналізує наукові тексти щодо функції в них похідних складених сполучників; використовує сполучники у власних висловленнях відповідно до функціонального призначення, складаючи прості й складні речення; редагує речення, доцільно замінюючи сполучники синонімічними.

		Міжпредметні зв'язки. Використання похідних складених сполучників у наукових текстах (історія, географія, біологія, хімія, фізика, математика).	
9	4	Частка як службова частина мови. Розряди часток за значенням. Правопис часток (із займенниками й прислівниками) (повторення). Написання часток -бо, -но, -то, -от, -таки. Не, ні з різними частинами мови (узагальнення). Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Частки синоніми й антоніми. Фразеологізми й крилаті вислови з частками. Синтаксис. Частка в спонукальних і окличних реченнях. Культура мовлення. Виразне читання речень із частками. Текст (риторичний аспект). Використання часток для підсилення виразності мовлення. Міжпредметні зв'язки. Використання часток як виражального засобу в художніх творах (література).	Учень (учениця): знаходить частки в реченні, відрізняє від інших службових частин мови; визначає частки за їх роллю в реченні; правильно пише частки; знаходить і пояснює орфограми в частках за допомогою правил; самостійно знаходить і виправляє помилки в правописі; аналізує тексти щодо використання в них часток як виражального засобу; складає речення з модальними частками; редагує тексти щодо правильності використання модальних часток; створює висловлювання, правильно використовуючи частки.
10	1	Вигук як особлива частина мови. Групи вигуків за значенням. Правопис вигуків. Дефіс у вигуках. Кома і знак оклику при вигуках. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Найуживаніші фразеологізми (зокрема приказки й прислів'я) з вигуками. Синтаксис. Вигук у ролі головних і другорядних членів речення. Культура мовлення. Правильне читання речень із вигуками. Текст (риторичний аспект). Використання вигуків для надання висловленню експресії й виразності. Міжпредметні зв'язки. Використання вигуків як засобу виразності в художніх творах (література).	Учень (учениця): знаходить вигуки в реченні; визначає належність вигука до відповідної групи за значенням; відрізняє їх від часток; правильно пише вигуки з орфограмами й розставляє розділові знаки при них; пояснює написання вигуків з орфограмами й пунктограмами; аналізує тексти щодо ролі в них вигуків; виразно читає тексти з вигуками; доречно використовує вигуки у власному мовленні.
11	2	Узагальнення й систематизація вивченого про частини мови, їх правопис і використання в мовленні.	Учень (учениця): визначає в реченні всі частини мови, називаючи їх граматичні ознаки; правильно пише й пояснює орфограми;

		самостійно помічає й виправляє помилки в усному й писемному мовленні.
--	--	---

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Орієнтовні вимоги до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлювань учнів	
Я і українська мова й література.	Мова – скарбниця духовності народу.	«Мова – цілюще народне джерело», «Щире слово, добре діло душу й серце обіграло».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомлює необхідність
Я і Батьківщина (її природа, історія).	Формування української народності. Речові пам'ятки слов'ян, писемні джерела про слов'ян. Людина й природа. Різноманітність флори й фауни в Україні й на Землі. Екологічна культура людини.	«Минуле свого краю завжди хвилює», «Найкраща вчителька нації – історія», «Вісники старовини», «Роль природи в житті людини», «Знати, щоб оберігати». «Мій обов'язок перед природою».	
Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Матеріальна й духовна культура східних слов'ян. Культура Київської Русі. Звичаї й традиції рідного краю.	«Відгомін минулого». «Наші обереги» «Моя улюблена пісня»	
Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Українське образотворче мистецтво. Малярство. Іконопис. Народний живопис. Народна скульптура. Шевченко – художник.	«Прекрасне в моєму житті» «Крашанка і писанка».	
Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (класний колектив, народ, людство)	Родинні виховні традиції українців. Взаємини між чоловіком і жінкою. Народні пісні, приказки й прислів'я про родинно-сімейні стосунки. Друзі сім'ї й мої друзі. Моральні цінності і чесноти людини (порядність, чесність,	«Усе дороги й дороги, а до матері – стежка...» (В.Коломієць), «Шануй батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько».	
		«Україна – наш спільний дім».	

Я як особистість	доброта, гідність, скромність тощо). Покликання людини – пізнавати істину, творити добро, примножувати красу, оберігати рідну природу.	«Людина – найвеличніша з усіх істот», «Мій життєвий вибір», «Любіть землю! Любіть працю на землі» (О.Довженко).	бути готовим і здатним до дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.
------------------	---	--	---

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) <i>самостійно чи за допомогою вчителя:</i> усвідомлює й визначає мотив і мету власної пізнавальної й життєтворчої діяльності; планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; здійснює визначений план; оцінює проміжні й кінцеві <i>результати</i> , робить відповідні корективи.
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) <i>самостійно чи за необхідною допомогою вчителя:</i> аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює, конкретизує їх; робить висновки на основі спостережень; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень (учениця) <i>самостійно:</i> уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; прогнозує подальший розвиток певних явищ; переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості; усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв’язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення; спростовує хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	Учень (учениця) помічає й цінує красу в мовних явищах, явищах природи, у творах

	мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює відповідність своїх вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності; виявляє здатність поставити себе на місце іншої людини; усвідомлює й намагається творити добро словом і ділом.
--	---

8-й клас

(70 год, 2 год. на тиждень)

(4 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовленнєвої компетентності учнів
1	16 (заг.)	Відомості про мовлення Повторення відомостей про мовлення, текст, стилі, й жанри типи мовлення.; засоби міжфразного зв'язку в тексті. Різновиди аудіювання: ознайомлювальне, вивчальне, критичне. Вивчальне читання (практично). Особливості побудови опису місцевості, пам'яток історії й культури. Жанри мовлення: оповідання, повідомлення, тематичні виписки, конспект прочитаного, протокол, витяг з протоколу, інтерв'ю, особливості їх побудови.	Учень (учениця): усвідомлює такі поняття, як види, форми мовлення, вимоги до мовлення, складники ситуації спілкування; розрізняє різновиди аудіювання й читання; аналізує текст, його основні ознаки й структуру; визначає види зв'язку речень у тексті, загальні мовні засоби міжфразного зв'язку (<i>повторення й узагальнення знань</i>); розрізняє стилі (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний), сферу їх використання, типи (розповідь, опис місцевості, пам'яток історії і культури, роздум) і жанри мовлення (оповідання, повідомлення, тематичні виписки, конспект, протокол, витяг з протоколу, інтерв'ю); виявляє стилістичні помилки в тексті й виправляє їх.
2		Види робіт <u>Сприймання чужого мовлення:</u> <u>Аудіювання (слухання-розуміння)</u> Слухання-розуміння текстів, що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, публіцистичного, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опис місцевості, пам'яток історії й культури), роздум; жанрів мовлення (оповідання, стаття, повість, п'єса, нарис, замітка, вірш, байка), різноманітні жанри фольклору. Сприймання на слух текстів, які містять аргументацію для підтвердження двох чи більше	Учень (учениця): розуміє фактичний зміст, тему та основну думку висловлювань інших людей з одного прослуховування (розповіді, лекції, повідомлення, телепередачі та ін.), слідкуючи за особливостями їх змісту й мовного оформлення (тривалість звучання художнього тексту 700-800 слів 7-8 хв., інших стилів обсягом 600-700 слів – 6-7 хв.); визначає причинно-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні засоби в текстах, складніших за змістом, ніж у попередніх класах; користується з певною метою залежно

	поглядів, думок; також прямо виражену спонукальну інформацію. Різновиди аудіювання – ознайомлювальне, вивчальне, критичне (практично). Читання мовчки і вголос Читання мовчки текстів, що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового, публіцистичного; типів: розповідь, опис (зокрема опис місцевості, пам'яток історії й культури), роздум; жанрів мовлення (оповідання, стаття, повість, п'єса, нарис, замітка, вірш, байка), різноманітних жанрів фольклору. Сприймання в прочитаному тексті різноманітної аргументації під час обговорення певної проблеми; також прямо вираженої спонукальної інформації. Вивчальне читання (практично). Робота з книжкою: передмова в книжці. Виразне читання вголос художніх, наукових, публіцистичних, ділових текстів, що належать до таких жанрів мовлення: стаття, оповідання, повість, нарис, п'єса, замітка, легенда, байка,	від мовленнєвої ситуації різновидами слухання: <i>ознайомлювальним</i> (розуміє загальний зміст повідомлення), <i>вивчальним</i> (усвідомлює всі елементи почутого і запам'ятовує їх, розрізняє основну і другорядну інформацію), <i>критичним</i> (творчо, критично формулює власні судження); визначає зображувально-виражальні засоби тексту (зокрема помічає мовні засоби, що забезпечують зв'язність тексту); аргументи, які використані в тексті для підтвердження двох чи більше поглядів, думок; прямо виражену спонукальну інформацію в тексті; формулює висновки щодо сприйнятого, оцінює прослухане, співвідносячи його із задумом мовця, своїм життєвим досвідом). Учень (учениця): читає мовчки незнайомий текст, складніший і довший, ніж у попередніх класах (швидкість читання – 130-240 слів за хв.); користується з певною метою залежно від мовленнєвої ситуації <i>вивчальним</i> різновидом читання (глибоко проникаючи в зміст тексту, розуміє взаємозв'язок, послідовність його композиції, з'ясовує незрозумілі фрази, дає власні визначення, максимально повно охоплює нову інформацію, визначає основне й другорядне в тексті, причинно-наслідкові зв'язки між явищами); розрізняє в тексті прямо виражену спонукальну інформацію, різноманітну аргументацію під час обговорення певної проблеми; робить короткі записи (план, тематичні виписки, конспект) у процесі читання; ставить самостійно запитання під час читання й шукає на них відповідь; оцінює прочитане з погляду змісту, форми, авторського задуму й мовного оформлення. Учень (учениця): виразно читає вголос знайомі (складніші за сприйняттям, ніж у попередніх класах) і незнайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю (80-120 слів за
--	---	---

		вірш, пісня, прислів'я й приказки (вивчення деяких напам'ять або близько до тексту).	хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражаючи за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторський задум; оцінює прочитаний уголос текст із погляду його змісту, форми, задуму й мовного оформлення.
3		<u>Відтворення готового тексту:</u> Перекази за складним планом. Говоріння: Стислий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі. Вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в науковому стилі. Стислий переказ тексту публіцистичного стилю (зокрема на основі прослуханих телепередач). Письмо: Стислий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі. Вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в публіцистичному стилі. Докладний переказ тексту художнього стилю із творчим завданням.	Учень (учениця): переказує докладно, вибірково й стисло (усно чи письмово) прослуханий або прочитаний текст художнього, наукового й публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 250-300 слів, стислого й вибіркового – в 1,5-2 рази більше), підпорядковуючи висловлювання темі та основній думці, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму, уникає стилістичних помилок; складає самостійно складний план, конспект, тематичні виписки; знаходить і виправляє недоліки в змісті, побудові й мовному оформленні висловлювання; оцінює текст щодо його змісту, форми, авторського задуму й мовного оформлення.
4		Створення власних висловлювань Діалогічне мовлення: <i>Діалог</i>, складений на основі телепередач, дібраних запитань за текстом, як обмін думками, повідомлення, відповідно до створеної в класі ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів, дискусійного характеру, його розігрування в різних стилях мовлення.	Учень (учениця): складає діалог (орієнтовно 10-12 реплік для двох учнів) як обмін думками, повідомлення на основі самостійно дібраних запитань за текстом, прослуханих телепередач, що містять розповідь чи роздум дискусійного характеру; додає чи змінює окремі репліки діалогу відповідно до зміненої ситуації спілкування; підтримує діалог, використовуючи репліки для стимулювання, формули мовленнєвого етикету, демонструючи певний рівень вправності в процесі діалогу (стислість, виразність, доречність тощо), дотримуючись норм української літературної мови;

		Монологічне мовлення: Твори за складним планом. Говоріння: Твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі. Твір-опис пам'яток історії й культури за картиною в публіцистичному стилі. Повідомлення на тему про мову, що вимагає зіставлення й узагальнення матеріалу в науковому стилі. Письмо: Твори-описи місцевості (вулиці, села, міста), пам'яток історії й культури на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі.. Твір-оповідання на основі почутого (з обрамленням). Конспект прочитаного науково-навчального тексту; тематичні виписки. Інтерв'ю в публіцистичному стилі. Ділові папери. Протокол. Витяг з протоколу.	обирає самостійно аспект запропонованої теми, висловлюючи особисту думку щодо її обговорення, використовуючи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, із власного життєвого досвіду, змінюючи свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення). Учень (учениця): складає усні й письмові твори (за складним планом, обираючи відповідний ситуації спілкування й комунікативного завдання стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий), використовуючи різні типи мовлення (зокрема твір-опис місцевості, твір-опис пам'яток історії й культури) і жанр мовлення (оповідання з обрамленням, конспект прочитаного, тематичні виписки, інтерв'ю, протокол, витяг з протоколу); використовує засоби образності в тексті, передає причинно-наслідкові зв'язки; додержується основних вимог до мовлення й правил спілкування; знаходить і виправляє недоліки в змісті, побудові й мовному оформленні власного й чужого висловлювання; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).
Міжпредметні зв'язки. Роздуми з елементами аналізу художнього твору, письмова порівняльна й групова характеристики літературних героїв (література).			

Мовна змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовної компетентності учнів
1	50 (заг.) 1	Вступ Мова—найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу.	Учень (учениця): усвідомлює значення мови як найважливішого засобу пізнання, спілкування і впливу.
2	3	Повторення та узагальнення вивченого Пунктуація Словосполучення й речення; члени речення (також однорідні); звертання; вставні слова. Просте й складне речення. Пряма мова й діалог.	Учень (учениця): розрізняє словосполучення й речення, просте й складне речення; звертання, вставні слова, речення з прямою мовою, діалог, полілог за їх істотними ознаками; усвідомлює змістовий зв'язок між

		Правопис. Розділові знаки в простому й складному реченнях, а також у реченнях із однорідними членами, звертаннями, вставними словами, прямою мовою, при діалозі. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння нових слів і фразеологізмів, прислів'їв та крилатих висловів. Культура мовлення й стилістика. Додержання правильної інтонації в реченнях з однорідними й відокремленими членами речення, звертаннями, вставними словами, прямою мовою і в діалогах. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь складати й поліпшувати висловлювання на основі використання власного досвіду.	головним і залежним словом у словосполученні й між частинами складного речення; правильно інтонуює речення вивчених видів; користується словниками різних видів; будує речення різних типів, використовуючи в них фразеологізми, прислів'я й крилаті вислови; правильно ставить розділові знаки відповідно до вивчених пунктуаційних правил; знаходить і виправляє пунктуаційні та орфографічні помилки на вивчені правила; правильно й доцільно використовує вивчені поняття у власних висловлюваннях.
3	4	Синтаксис. Пунктуація Словосполучення й речення. Словосполучення. Будова й види словосполучень за способами вираження головного слова. Види зв'язку в словосполученні. Речення. Види речень за метою висловлювання й емоційним забарвленням речення (повторення). Речення прості й складні (повторення), двоскладні й односкладні; поширені й непоширені. Порядок слів у реченні. Логічний наголос. Правопис. Розділові знаки в кінці речення (повторення). Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння нових слів і фразеологізмів та крилатих висловів. Граматики. Спостереження за використанням вивчених частин мови в ролі головного й залежного слова. Граматична помилка та її умовне позначення (практично). Культура мовлення й стилістика. Практичне засвоєння словосполучень, у яких допускаються помилки у формі залежного слова; синонімічність словосполучень різної будови. Логічний наголос і порядок слів як засіб підвищення точності й виразності мовлення. Інтонація спонукальних і окличних речень, що передає різні емоційні відтінки значення; зворотний порядок слів як засіб	Учень (учениця): розрізняє поняття синтаксис й пунктуація, головне й залежне слово в словосполученні; визначає види зв'язку в словосполученні; будує речення різних видів (за метою висловлювання, емоційним забарвленням, характером граматичної основи, кількістю граматичних основ); інтонуює правильно речення різних видів, беручи до уваги й логічний наголос для передачі різних змістових та емоційних відтінків значення; аналізує й оцінює виражальні можливості словосполучень і речень різних видів; правильно ставить розділові знаки; обґрунтовує їх використання за допомогою вивчених правил; конструює словосполучення й речення різних видів, а також синонімічні; редагує тексти, надаючи їм більшої виразності з допомогою вивчених мовних засобів; використовує виражальні можливості речень вивчених видів у власному мовленні.

		виразності мовлення. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь стисло формулювати теми й мікротеми усних і письмових висловлювань у формі словосполучень. Риторичні запитання, виклад за допомогою запитань і відповідей. Міжпредметні зв'язки. Інверсія в художньому творі (література).	
4	8	Просте речення. Двоскладне речення. Головні й другорядні члени речення Підмет і присудок. Способи вираження підмета. Простий і складений присудок (іменний і дієслівний). Способи вираження присудка. Узгодження головних членів речення. Речення поширені й непоширені (повторення). Означення, додаток і обставина як другорядні члени речення (повторення). Прикладка як різновид означення. Види обставин (за значенням), способи їх вираження. Порівняльний зворот. Правопис: Тире між підметом і присудком. Написання непоширених прикладок через дефіс; прикладки, що беруться в лапки. Виділення порівняльних зворотів комами. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів (а також прислів'їв і приказок), крилатих висловів. Культура мовлення й стилістика. Дотримання порядку слів у реченні, логічного наголосу. Правильне використання форм присудка при підметі, вираженому словосполученням або складноскороченим словом. Єдність видо-часових форм дієслів-присудків як засіб зв'язку речень у тексті. Обставини часу, місця як засіб зв'язку речень у розповідних текстах; їх синонімічність. Стилїстична роль означень і порівняльних зворотів у художньому мовленні. Текст (риторичний аспект). Удосконалення будови й зв'язності розповідного й описового текстів. Використання означень і порівняльних зворотів Міжпредметні зв'язки. Епітет і порівняння як художні прийоми (література).	Учень (учениця): розрізняє головні й другорядні члени речення; визначає види присудків, обставин у реченнях, прикладку як різновид означення, способи вираження підмета, присудка й обставин; пише прикладки відповідно до орфографічних норм і обґрунтовує написання; правильно ставить розділові знаки між підметом, присудком і при порівняльних зворотах; обґрунтовує їх за допомогою вивчених правил; знаходить і виправляє орфографічні та пунктуаційні помилки на вивчені правила; аналізує будову простого двоскладного речення, будову тексту, засоби зв'язку речень у ньому; оцінює виражальні можливості простого двоскладного речення в текстах різних стилів; удосконалює будову розповідного тексту з елементами опису для зацікавлення слухачів, використовуючи засоби зв'язку речень у тексті; правильно будує висловлювання на певну соціокультурну тему, використовуючи відповідну його структуру, вивчені засоби зв'язку речень; створює тексти різних стилів, використовуючи синонімічні конструкції.

5	7	Односкладні речення. Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка (означено-особові, узагальнено-особові, неозначено-особові, безособові) і підмета (називні). Односкладні речення як частини складного речення. Повні й неповні речення. Незакінчені речення, їх стилістичні функції. Правопис. Тире в неповних реченнях. Внутрішньопредметні зв'язки: Засвоєння фразеологізмів (а також прислів'їв і приказок), крилатих висловів (у формі односкладних і неповних речень). Культура мовлення й стилістика. Речення двоскладні й односкладні різних видів як синтаксичні синоніми. Уживання в описах називних речень для позначення часу й місця. Використання неповних речень у діалозі, а також у складних реченнях для уникнення невиправданих повторень. Правильне інтонсування неповних речень. Текст (риторичний аспект). Використання ключових слів для підготовки усного висловлювання. Міжпредметні зв'язки. Односкладні й неповні речення як виражальний засіб у художніх творах (література).	Учень (учениця): розрізняє односкладні й неповні речення, виділяє їх з-поміж інших видів речень; визначає види односкладних речень (також у складних реченнях); оцінює виражальні можливості й роль односкладних і неповних речень у текстах художнього, розмовного, публіцистичного стилів; розрізняє неповні й незакінчені речення; правильно інтонує неповні речення; ставить правильно тире в неповних реченнях і обґрунтовує його використання; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; конструює односкладні речення вивчених видів, а також неповні речення; правильно використовує їх у власному мовленні; правильно будує текст на соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості односкладних і неповних речень.
6	5	Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами Однорідні члени речення (із сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком). Поширені й непоширені однорідні члени речення. Смислові відношення між однорідними членами речення (єднальні, протиставні, розділові). Речення з кількома рядами однорідних членів. Однорідні й неоднорідні означення. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Правопис. Кома між однорідними членами речення. Двокрапка й тире при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів (з однорідними членами речення). Культура мовлення й стилістика. Правильна побудова речень із сполучниками не лише..., а й...; як..., так і...	Учень (учениця): знаходить речення з однорідними членами (непоширеними й поширеними), з узагальнювальними словами, різними рядами однорідних членів у межах одного речення; розрізняє однорідні й неоднорідні члени речення; визначає смислові відношення між однорідними членами речення; правильно ставить розділові знаки при однорідних членах речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; правильно інтонує речення з однорідними членами; аналізує й оцінює виражальні можливості речень з однорідними членами в різних стилях мовлення; конструює речення, до складу яких входять однорідні члени з

		Синонімічність рядів однорідних членів із різними типами зв'язку між ними. Інтонація речень із однорідними членами (зокрема з узагальнювальними словами). Текст (риторичний аспект). Використання однорідних членів речення в текстах офіційно-ділового, наукового й художнього стилів. Міжпредметні зв'язки. Ряди різних за характером слів у ролі однорідних членів речення як засіб художньої виразності (література).	різними типами зв'язку між ними, зокрема з парними сполучниками, узагальнювальними словами при однорідних членах; будує висловлювання в різних стилях мовлення, використовуючи виражальні можливості речень з однорідними членами в усному й писемному мовленні.
7	7	Речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями). Звертання непоширені й поширені. Риторичне звертання. Вставні слова (словосполучення, речення). Групи вставних слів і словосполучень за значенням. Правопис. Розділові знаки при звертанні й вставних словах. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів. Культура мовлення й стилістика. Використання звертань і вставних слів (словосполучень, речень) для передачі ставлення до адресата. Синонімічність вставних слів і речень у тексті. Інтонація речень із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями). Текст (риторичний аспект). Використання морфологічних і синтаксичних засобів привернення уваги слухачів і вираження особистого ставлення до висловленого. Міжпредметні зв'язки. Використання риторичних звертань у художньому творі (література). Використання вставних слів для зв'язку частин наукового тексту (математика, фізика, історія та ін.)	Учень (учениця): знаходить і розрізняє звертання, вставні слова (словосполучення, речення) у реченні; аналізує й оцінює виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (слово-сполученнями, реченнями) у тексті; правильно визначає в тексті риторичні звертання й усвідомлює їх стилістичну роль; ставить розділові знаки при звертаннях, вставних словах (словосполученнях, реченнях), обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені пунктуаційні правила; конструює та інтонує правильно речення зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями); використовує виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) в усному й писемному мовленні.

8	11	Речення з відокремленими членами. Поняття про відокремлення. Відокремлені другорядні члени речення (також уточнювальні). Правопис. Розділові знаки при відокремлених членах речення. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів (з відокремленими членами речення). Культура мовлення й стилістика. Правильна побудова речень із дієприкметниковими й дієприслівниковими зворотами. Дієприслівникові звороти як засіб зв'язку речень у тексті. Інтонація речень із відокремленими й уточнювальними членами. Синонімічність простих речень із відокремленими членами й складних речень. Текст (риторичний аспект). Використання виражальних засобів фразеології й відокремлених членів речення в мовленні. Міжпредметні зв'язки. Відокремлення як засіб художнього зображення (література); використання конструкцій із відокремленням у текстах наукового стилю (історія, географія, фізика, література та ін.).	Учень (учениця): знаходить відокремлені й уточнювальні члени в реченні; правильно розставляє розділові знаки при відокремлених і уточнювальних членах речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє допущені пунктуаційні й граматичні помилки; правильно інтонує речення з відокремленими й уточнювальними членами речення; аналізує й оцінює виражальні можливості речень із відокремленими й уточнювальними членами в текстах різних стилів; будує висловлювання в публіцистичному й науковому стилях, використовуючи виражальні можливості речень із відокремленими й уточнювальними членами речення в усному й писемному мовленні.
9	4	Повторення в кінці року відомостей про просте речення.	Учень (учениця): систематизує вивчені відомості зі синтаксису й пунктуації; правильно використовує їх у власному мовленні; доцільно застосовує виражальні можливості синтаксичних засобів для досягнення комунікативної мети.

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Орієнтовні вимоги до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	Тематика текстів		

Я і українська мова й література.	Найвидатніші постаті в українській культурі. Письменники про українську мову.	«Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова (М. Рильський)».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети;
Я і Батьківщина (її природа, історія).	Любов до природи. Екологічний стан природи в Україні. Охорона довкілля. «Червона книга».	«Ми є. Були. І будемо ми. Й Вітчизна наша з нами» (І.Багряний), «Земля не вибачає байдужості».	використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини й української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу;
Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Роль народних традицій, вірувань, релігії, християнської моралі, свят, міфології, фольклорної творчості, художньої літератури у формуванні світогляду українців. Унесок українців у світову культуру. Збагачення української культури духовними скарбами інших народів.	«Людина створила культуру, а культура – людину», «Традиційні ремесла й промисли українців», «Володимирський собор – перлина українського церковобудування», «Покликання людини: пізнавати істину, творити добро, примножувати красу».	усвідомлює необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.
Я і мистецтво (традиційне й професійне)	Архітектурна традиція на теренах України. Народна архітектура. Найвизначніші архітектурні споруди в Україні. Видатні українські архітектори.	«Мистецтво як засіб творення особистості».	
Я і ти (члени родини, друзі, товариші).	Традиційна родинна обрядовість (народження дитини, ім'янаречення, кумівство, весілля тощо) та її сучасна трансформація.	«Як я розумію дружбу», «Хто для мене є взірцем?».	
Я як особистість	Шляхи самопізнання й життєтворчості	«На світі той наймудріший, хто найдужче любить життя» (В.Симоненко), «Що робить людину великою?».	

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних вмінь	Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : усвідомлює і визначає <i>мотив і мету</i> власної пізнавальної й життєтворчої діяльності; планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; здійснює намічений план за допомогою <i>добраних методів і прийомів</i> ; оцінює проміжні й кінцеві <i>результати</i> пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи.
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює, конкретизує їх; робить висновки на основі спостережень; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; прогнозує подальший розвиток певних явищ; переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію ; помічає і формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості; усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення; спростовує хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	Учень (учениця) помічає й цінує красу в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює відповідність своїх вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності цим нормам; виявляє здатність поставити себе на місце іншої людини; усвідомлює обов'язок кожної людини творити добро словом і ділом, готовий і здатний його виконувати.

9-й клас

(70 год, 2 год на тиждень)

(4 год. – резерв годин для використання на розсуд вчителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п/п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовленнєвої компетентності учнів
-------	-----------------	-----------------------------	--

1	16 (заг.)	Відомості про мовлення Повторення вивченого про мовлення. Вимоги до мовлення. Мовленнєва ситуація. Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Різновиди аудіювання: ознайомлювальне, вивчальне й критичне); читання (ознайомлювальне, вивчальне й переглядове). Текст, його основні ознаки, види міжфразних зв'язків. Стилi, типи мовлення (повторення). Жанри мовлення: доповідь, тези прочитаного, конспект почутого, заява, автобіографія, резюме.	Учень (учениця): систематизує вивчені відомості про види, форми мовлення, види мовленнєвої діяльності, різновиди аудіювання, читання, вимоги до мовлення, ситуацію спілкування, її складники, основні правила спілкування; аналізує текст, його основні ознаки, структуру, види зв'язку речень у тексті, загальні мовні засоби міжфразних зв'язків; типи, стилі й жанри мовлення (зокрема доповідь, тези прочитаного, конспект почутого, заяву, автобіографію, резюме), особливості їх побудови.
2		Види робіт <u>Сприймання чужого мовлення:</u> Аудіювання (слухання-розуміння) Різновиди аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне) текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення. Читання мовчки і вголос Читання мовчки текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення. Різновиди читання (ознайомлювальне, вивчальне) (повторення). Сприймання на слух текстів, які містять прямо не виражену спонукальну інформацію. Переглядове читання (практично).	Учень (учениця): розуміє зміст, тему й основну думку висловлювань інших людей з одного прослуховування (тривалість звучання художніх текстів обсягом 800-900 слів 8-9 хв., інших стилів обсягом 700-800 слів– 7-8 хв.); користується різними видами аудіювання (ознайомлювальним, вивчальним, критичним) залежно від мовленнєвої ситуації, адекватно сприймаючи основну думку висловлювання, особливості його структури й мовного оформлення; визначає причинно-наслідкові зв'язки, виразально-зображувальні засоби в складніших за сприйняттям порівняно з попередніми класами прослуханих текстах; складає план, конспект почутого; оцінює почуте висловлювання (його зміст, форму, задум і мовне оформлення). Учень (учениця): читає мовчки незнайомий текст (швидкість читання – 140-270 слів за хв.), складніший і більший за обсягом, ніж у попередніх класах; розуміє й осмислює зміст прочитаного; користується залежно від мовленнєвої ситуації відомими різновидами читання, зокрема переглядом (<i>розпізнає</i> смислові групи слів у тексті на основі заголовка, ключових слів, малюнків, початкових фраз абзацу, <i>виділяє й узагальнює</i> факти у процесі читання, <i>прогнозує</i> зміст ще не прочитаної частини; <i>переглядає</i> тексти, більші за обсягом, ніж у попередніх класах, швидко знаходячи в них указані вчителем елементи тексту (розділові знаки, слова, частини

		Виразне читання вголос текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення (також різноманітних жанрів фольклору, вивчення деяких напам'ять або близько до тексту для збагачення власного мовлення).	тексту, виділені спеціальними шрифтами, цифри, виноски, кількість абзаців, довгих речень, певний розділ чи підрозділ тощо); знаходить у тексті аргументи, використані для підтвердження двох чи більше поглядів, думок; прямо не виражену спонукальну інформацію; складає план, тези прочитаного; оцінює прочитане (зміст, форму, задум і мовне оформлення). Учень (учениця): виразно читає вголос знайомі, складніші за сприйняттям порівняно з попередніми класами, і незнайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражаючи за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, мовного оформлення, авторський задум; оцінює прочитаний вголос текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення);
3		<u>Відтворення готового тексту:</u> <i>Перекази</i> за складним планом. Говоріння: Стислі перекази текстів наукового й публіцистичного стилів. Вибірковий переказ тексту художнього стилю. Стислий переказ тексту публіцистичного стилю. Вибіркові перекази текстів наукового й художнього стилів (на основі декількох джерел). Докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням.	Учень (учениця): переказує (усно й письмово) докладно, вибірково й стисло тексти художнього, наукового й публіцистичного стилів, підпорядковуючи висловлювання темі й основній думці, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей прослуханих і прочитаних текстів художнього, наукового й публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного переказу – 300-350 слів, стислого й вибіркового – у 1,5-2 рази більше), за самостійно складеним складним планом; оцінює текст (його зміст, форму, мовне оформлення й авторський задум).
4		<u>Створення власних висловлювань:</u> Діалогічне мовлення: <i>Діалог</i>, складений відповідно до запропонованої ситуації (офіційна й неофіційна розмова, діалог-домовленість), обговорення самостійно обраної теми, розігрування діалогу.	Учень (учениця): складає, розігрує діалог (орієнтовно 12-14 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації, демонструючи певний рівень вправності в процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо), додаючи або замінюючи окремі репліки діалогу відповідно до зміненої ситуації спілкування; обирає самостійно аспект запропонованої теми, висловлюючи особисту позицію щодо її обговорення, знаходячи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, також і з власного життєвого досвіду, змінюючи свою

		Монологічне мовлення: Твори за складним планом. Говоріння: Твір у публіцистичному стилі мовлення на морально-етичну тему. Доповідь на основі двох-трьох джерел на морально-етичну й суспільну теми в публіцистичному стилі. Письмо: Твори в публіцистичному стилі мовлення на морально-етичну та суспільну теми. Тези прочитаного (художнього твору, публіцистичної чи науково-пізнавальної статті). Конспект почутого науково-навчального тексту. Ділові папери. Заява. Автобіографія. Резюме.	думку в разі незаперечних аргументів іншого; використовує репліки для стимулювання й підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету; дотримуючись норм української літературної мови; оцінює висловлення (його зміст, форму, задум і мовне оформлення). Учень (учениця): складає усні й письмові твори, тези, доповідь, конспект почутого, заяву, автобіографію, резюме, підпорядковуючи висловлювання темі й основній думці, будуючи в логічній послідовності за самостійно складеним простим або складним планами, добираючи мовні засоби відповідно до задуму висловлювання, стилю й жанру мовлення; добирає й систематизує з різних джерел (довідкової й художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо) матеріал для творів; робить необхідні узагальнення й висновки; додержується вимог до мовлення й основних правил спілкування; знаходить і виправляє недоліки в змісті, побудові й мовному оформленні власного й чужого висловлювання; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).
Міжпредметні зв'язки. Виступ проблемного характеру на літературну тему (література); цитатний план, тези літературно-критичних статей, їх окремих розділів і розділів підручників (література, історія, географія та ін.).			

Мовна змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня мовної компетентності учнів
1	50 (заг.) 1	Вступ Українська мова серед інших мов. Розвиток української мови.	Учень (учениця): усвідомлює здійснення процесу й результату розвитку української мови в ході історичного становлення українського суспільства та його культури, місце української мови серед інших мов; визначає функції мови в житті суспільства.
2	3	Повторення вивченого у 8 класі. Просте неускладнене й ускладнене речення Правопис. Основні правила правопису (за вибором учителя). Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія і фразеологія.	Учень (учениця): знаходить у тексті просте речення й розрізняє його види; визначає його істотні ознаки; правильно ставить розділові знаки в простому реченні й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє пунктуаційні

		<i>Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів.</i> Культура мовлення й стилістика. <i>Удосконалення вмінь нормативного вживання вивчених мовних явищ. Складні випадки слововживання.</i> Текст (риторичний аспект). <i>Підготовка виступу типу розповіді на основі особистих вражень.</i>	помилки на вивчені правила; складає усні й письмові висловлювання на самостійно визначену соціокультурну тему, використовуючи вивчені виражальні можливості мовних засобів простого речення.
3	5	Синтаксис. Пунктуація Пряма й непряма мова як засоби передачі чужої мови. Заміна прямої мови непрямою. Цитата як спосіб передачі чужої мови. Діалог. Розділові знаки при прямій мові й діалозі. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. <i>Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів.</i> Культура мовлення й стилістика. <i>Синонімічність різних способів передачі прямої мови. Інтонація речень із прямою мовою, діалогом.</i> Текст (риторичний аспект). <i>Використання цитування, уособлення як виражальних засобів усного й писемного мовлення.</i> Міжпредметні зв'язки. <i>Мова персонажа в діалозі та словах автора (література).</i>	Учень (учениця): усвідомлює поняття «пряма й непряма мова» як способи передачі чужого мовлення; знаходить речення з прямою й непрямою мовою, з цитатами, репліками діалогу; визначає їх особливості, виражальні можливості; будує речення з прямою мовою й замінює їх непрямою мовою; створює й розігрує діалог на самостійно обрану тему; правильно ставить розділові знаки при прямій мові, цитаті, діалозі й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила; порівнює виражальні можливості різних способів передачі прямої мови; складає усні й письмові висловлювання на соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості речень із прямою й непрямою мовою, діалогів;
4	6	Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, із сурядним і підрядним зв'язками. Складносурядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому. Смислові зв'язки між частинами складносурядного речення. Правопис. Розділові знаки між частинами складносурядного речення. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. <i>Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів, що мають будову складносурядних речень.</i> Культура мовлення й стилістика. <i>Інтонація складносурядного речення.</i>	Учень (учениця): розрізняє структурні відмінності простих і складних речень, складних речень із сурядним і підрядним зв'язками; знаходить у тексті складносурядні речення, встановлює смислові зв'язки між його частинами; визначає види складних речень (сполучникові й безсполучникові), засоби зв'язку між частинами речення у складному, межі частин у складному реченні, кількість граматичних основ у ньому; розмежовує складносурядні речення й прості речення, ускладнені однорідними членами;

		<i>Синонімічність складносурядних речень із різними сполучниками, а також складносурядного речення й простих речень.</i> Текст (риторичний аспект). <i>Використання складносурядних речень у текстах наукового, публіцистичного стилів.</i> Міжпредметні зв'язки. <i>Опис у художньому творі (література).</i>	правильно ставить розділові знаки між частинами складносурядного речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; аналізує й оцінює виражальні можливості складносурядних речень та інших синонімічних конструкцій; складає речення й тексти різних стилів, використовуючи виражальні можливості складносурядних речень і потрібні за змістом сполучники сурядності;
5	11	Складнопідрядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому. Основні види складнопідрядних речень: з означальними, з'ясувальними, обставинними підрядними частинами (способу дії й ступеня порівняльними, місця, часу, причини, наслідковими, мети, умовними, допустовими). Складнопідрядне речення з кількома підрядними частинами. Правопис. Розділові знаки між головною й підрядною частинами складнопідрядного речення. Розділові знаки в складнопідрядному реченні з кількома підрядними частинами. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. <i>Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів, що мають будову складнопідрядних речень.</i> Культура мовлення й стилістика. <i>Синонімічність сполучникових складних, складнопідрядних і простих речень із відокремленими членами. Інтонація складнопідрядного речення.</i> Текст (риторичний аспект). <i>Роль складнопідрядних речень у визначенні понять у текстах наукового й публіцистичного стилів.</i> Міжпредметні зв'язки. <i>Наукові визначення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами (історія, географія, хімія, біологія, математика, фізика).</i>	Учень (учениця): знаходить у тексті складнопідрядне речення з однією й кількома підрядними частинами; визначає головну й підрядну частини, види складнопідрядних речень, їх істотні ознаки, межі головної й підрядної частин, кількість частин; класифікує складнопідрядні речення за значенням і будовою, засобами зв'язку в них; розрізняє сполучники й сполучні слова; правильно ставить коми між частинами складнопідрядного речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила; правильно інтонує складнопідрядні речення; аналізує й порівнює виражальні можливості складнопідрядних речень та інших синонімічних конструкцій у текстах різних стилів; конструює складнопідрядні речення різних видів і вводить їх у тексти різних стилів; складає усні й письмові висловлення на соціокультурну тему різних стилів, використовуючи в них виражальні можливості складнопідрядних речень.

8	Безсполучникове складне речення Смислові відношення між частинами безсполучникового складного речення. Правопис. Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів, що мають будову безсполучникових складних речень. Культура мовлення й стилістика. Синонімічність сполучникових і безсполучникових складних речень і простих речень. Особливості інтонації складного безсполучникового речення. Текст (риторичний аспект). Використання безсполучникових складних речень у висловлюваннях розмовного, публіцистичного і художнього стилю. Міжпредметні зв'язки. Опис у художньому творі (література).	Учень (учениця): знаходить у тексті безсполучникові складні речення; визначає основні ознаки, смислові відношення між частинами безсполучникових складних речень; розмежовує безсполучникові складні речення й сполучникові (складносурядні й складнопідрядні); розрізняє види безсполучникових складних речень за характером синтаксичних і смислових зв'язків між простими реченнями); правильно інтонує безсполучникові складні речення; правильно ставить розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; аналізує й порівнює виражальні можливості безсполучникових складних речень із синонімічними синтаксичними конструкціями в невеликих текстах розмовного, публіцистичного й художнього стилів; правильно будує безсполучникові складні речення з різними смисловими відношеннями між їх частинами; добирає до них синтаксичні синоніми; використовує їх виражальні можливості в усних і письмових висловлюваннях на певну соціокультурну тему.
6	Складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку. Правопис. Розділові знаки в складному реченні з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів. Культура мовлення. Синонімічність складних речень із простими. Текст (риторичний аспект). Використання складних речень із різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку в текстах різних стилів.	Учень (учениця): знаходить у тексті складне речення з різними видами зв'язку; визначає його основні ознаки й структуру; правильно розставляє в них розділові знаки й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила; розрізняє вивчені пунктуаційні правила; аналізує й зіставляє виражальні можливості складних речень із різними видами зв'язку й синонімічних конструкцій; будує складні речення з різними видами зв'язку; складає усні й письмові

		Міжпредметні зв'язки. Використання складних речень у художніх описах (література).	висловлювання публіцистичного й наукового стилів, доцільно використовуючи виражальні можливості складних речень.
	5	Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності Текст і його основні ознаки (повторення). Структура тексту. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці. Види й засоби міжфразного зв'язку. Актуальне членування у висловлюванні: відоме й нове. Правопис. Повторення вивчених пунктограм у простому й складному реченнях. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Засвоєння фразеологізмів (також прислів'їв і приказок), крилатих висловів. Культура мовлення й стилістика. Засвоєння складних випадків слововживання. Синонімічність синтаксичних конструкцій. Текст (риторичний аспект). Оптимальне структурування абзаців і мікротем у висловлюваннях, що належать до різних типів і стилів мовлення.	Учень (учениця): усвідомлює текст, його істотні ознаки й структурні особливості; визначає тему, основну думку тексту, виділяє ключові слова в тексті й тематичне речення в абзаці; визначає види й засоби міжфразного зв'язку, розподіляє текст на мікротеми, членує речення у висловлюванні на відоме й нове; розрізняє спільне й відмінне між мікротемою й абзацом; оцінює виражальні можливості текстів різних типів і стилів; конструює невеликі тексти на певну тему, доцільно розподіляючи їх на мікротеми й абзаци відповідно до комунікативного задуму, використовуючи членування речень на відоме й нове для забезпечення оптимальної зв'язності текстів; використовує виражальні можливості текстів різних типів, стилів і жанрів у власному усному й писемному мовленні.
	5	Повторення й систематизація вивченого Слово як предмет вивчення. Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні, граматична основа, види речень). Правопис. Орфографія. Пунктуація.	Учень (учениця): аналізує й систематизує вивчені в шкільному курсі мовні поняття й правила; виділяє в них подібне та узагальнює його; здійснює самоконтроль за результатами навчальних досягнень.

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Орієнтовні вимоги до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлювань учнів	
Я і українська мова й	Українська мова серед інших мов. Розвиток	«Спочатку було Слово...», «Чари	Учень (учениця): сприймає,

література. Я і Батьківщина, національна історія і культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин).	української мови. Україна, її географічне положення, природні багатства. Природа різних регіонів України. Україна – від часів Київської Русі до сучасності. Український національний характер.	рідного слова». «Я вірю в майбутнє твоє, Україно!». «Історична доля мого рідного народу».	аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає та використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини й української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомлює роль морально-етичних норм; готовий і здатний застосовувати їх стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.
Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Основні галузі господарства: ремесла й народні художні промисли. Взаємозв'язок матеріальних і духовних цінностей української культури. Найвидатніші постаті вітчизняної й світової культури.	«Мистецтво творить особистість». «Видатні українці»	
Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (класний колектив, народ, людство)	Забезпечення спадкоємності поколінь. Збереження сімейних цінностей, реліквій, ідеалів. Культурогенна форма життєдіяльності сучасної сім'ї.	«Яке дерево, такі його квіти; які батьки, такі й діти», «Найвища краса – краса вірності» (Олесь Гончар). «Береться мудрість не із заповітів», «Раз добром нагріте серце вік не прохолоне».	
Я як особистість	Життєвий і професійний вибір особистості.	«У світі професій», «Громадянська позиція», «Молодь і сучасність», «Найважче - це творення самого (самої) себе».	

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів
Організаційно-Контрольні	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : усвідомлює і визначає мотив і мету власної пізнавальної й життєтворчої діяльності; планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; оцінює проміжні й кінцеві <i>результати</i> пізнавальної діяльності, робить

	відповідні корективи.
Загальнопізна- вальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює, конкретизує їх; робить висновки на основі спостережень; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; прогнозує подальший розвиток певних явищ; переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості; усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення; спростовує хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	Учень (учениця): помічає й цінує красу в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, у вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює відповідність своїх вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності; виявляє здатність поставити себе на місце іншої людини; усвідомлює обов'язок кожної людини творити добро словом і ділом, готовий і здатний його виконувати.

Укладачі:

Г.Т.Шелехова, М.І.Пентилюк, В.І.Новосьолова, Т.Д.Гнаткович,
Н.Б.Коржова, К.В.Таранік-Ткачук